VALD

FILOZOFIA DEZNĂDEJDII

I
84.913

EDITURA ŞTIINŢIFICĂ

Scanned with CamScanner

10021

HENRI WALD

FILOZOFIA DEZNĂDEJDII

10879

ES

EDITURA ŞTIINŢIFICĂ
Bucureşti — 1957

Scanned with CamScanner

INTRODUCERE

Fiecare om are o anumită concepție despre lume, chiar dacă nu s-a străduit niciodată s-o expună sistematic pentru alții sau pentru sine însuși. Fiecare om este influențat de o anumită filozofie, chiar dacă nu se pricepe să vorbească despre ea.

Dar elaborarea ideilor filozofice a devenit, după spargerea comunei primitive în clase antagoniste, o muncă făcută de specialiști. Au apărut „filozofi de meserie". Munca intelectuală se despărțise pentru multă vreme de cea fizică. De aci înainte, majoritatea discuțiilor purtate de acești filozofi, care reprezentau de obicei punctul de vedere al exploatatorilor, s-au îndepărtat din ce în ce mai mult de problemele și interesele poporului, devenind de neînțeles pentru cei ce nu făceau parte din cercul „filozofilor profesioniști".

În loc să răspundă la problemele care frămîntau masele populare, filozofia a devenit privilegiul unor caste de „inițiați", care se îndeletniceau — în mare parte — cu ascunderea adevărului sub o perdea groasă de „mistere", tot de ei inventate.

Aceste „mistere" nu erau însă născociri ale gîndirii lor personale, ale gîndirii lor „pure". Gînditorii și ideile lor sînt de fapt produse ale unei anumite orîn-

Scanned with CamScanner

duiri sociale. Istoria filozofiei ne arată că diferitele sisteme filozofice au fost create de reprezentanții ideologici ai diferitelor clase sociale. Deși toți oamenii gîndesc conform acelorași legi logice, nu toți au aceeași concepție despre lume. Concepția despre lume este produsul unei anumite clase, dintr-o anumită epocă istorică.

Astfel, teoriile filozofice au exprimat întotdeauna interesele unor clase, fiind strîns legate de existența acestora.

Noile idei filozofice, care exprimau interesele claselor în ascensiune, luptau împotriva filozofiei vechi, care apăra interesele clasei dominante, pînă cînd ajungeau să dea naștere revoluțiilor din istoria filozofiei.

Revoluțiile filozofice preced și pregătesc ideologic revoluțiile politice. Nașterea materialismului englez din veacul XVII a însemnat prologul revoluției burgheze din Anglia. În Franța veacului XVIII și în Germania veacului XIX, revoluțiile filozofice au fost preludiul prăbușirii politice a vechiului regim.

*

* *

Revoluția săvîrșită de apariția marxismului în istoria filozofiei se deosebește fundamental de toate revoluțiile filozofice din trecut, exact în aceeași măsură în care revoluția proletară se deosebește fundamental de toate celelalte revoluții din istorie, exact în aceeași măsură în care baza socialistă și suprastructura corespunzătoare ei se deosebesc fundamental de toate bazele și suprastructurile anterioare.

Spre deosebire de revoluția proletară, toate revoluțiile din trecut au înlocuit o formă de exploatare a maselor muncitoare printr-o altă formă de exploa-

Scanned with CamScanner

tare. Forma de exploatare se schimba, dar exploatarea rămînea. Unii exploatatori erau înlocuiți prin alții, dar exploatatorii rămîneau. Numai revoluția proletară nimicește orice fel de exploatare și desființează pe toți exploatatorii, de toate felurile.

Spre deosebire de filozofia marxistă, nici un sistem filozofic n-a înlăturat toate ideile filozofice învechite, care apărau vechea bază. Dimpotrivă, noua concepție despre lume își adapta multe idei reacționare, împotriva cărora luptase înainte de a fi devenit dominantă.

Filozofia materialistă premarxistă din Europa apuseană a fost expresia ideologică a intereselor burgheziei în ascensiune de a cunoaște lumea așa cum este ea, fără nici un fel de mistificare, pentru a-și spori puterea asupra ei, pentru a dezvolta noile forțe de producție, pentru a-și consolida puterea economică și deci și pe cea politică împotriva feudalismului, pentru a izbi în scolastica medievală, apărătoarea acestuia. Inconsecvențele ei izvorăsc din incapacitatea ideologilor care reprezintă interesele unei clase exploatatoare de a înțelege în mod materialist și dezvoltarea societății, de a înțelege că istoria omenirii este, în primul rînd, istoria oamenilor muncii.

În zilele noastre, burghezia imperialistă folosește cele mai reacționare idei din istoria filozofiei. În furia lor împotriva marxismului, ideologii capitalismului în descompunere se dau peste cap să dovedească naivilor că obscurantistul medieval Toma d'Aquino, care a luptat cu fanatism pentru apărarea feudalismului și a bisericii catolice, este, chipurile, nici mai mult nici mai puțin, decît „creatorul civilizației contemporane". În S.U.A., unde s-au refugiat cei mai înrăiți ideologi ai reacțiunii, apare și o revistă, „To-

Scanned with CamScanner

mist", care se consideră moștenitoarea directă a ideilor teologice ale obscurantistului medieval. Peste 6 000 de volume și de studii au fost consacrate lui Toma d'Aquino în ultimii 20 de ani în America și în Europa.

Fiind nevoiți să înregistreze categoriile de mișcare, progres, revoluție, neotomiștii le răstălmăcesc în spiritul celui mai negru obscurantism. „Revoluția — scrie unul din ei — spre deosebire de catastrofa apocaliptică, nu stabilește niciodată o stare perfectă și definitivă". După părerea aceluiași, „totul se îndreaptă către ceva, către o mare necunoscută, unde ordinea va înlocui dezordinea și imobilitatea va înlocui mișcarea"[1].

Filozofia marxistă zdrobește pînă la capăt ideile reacționare, care au apărat vreodată bazele învechite. Revoluția pe care a săvîrșit-o apariția marxismului în istoria filozofiei a fost prologul celei mai mari revoluții politice, economice și sociale din istoria omenirii, prologul Marii Revoluții Socialiste din Octombrie.

Prin apariția marxismului, filozofia devine, pentru prima oară în istoria filozofiei, o știință exactă și un instrument eficace, cu ajutorul căruia oamenii muncii pot transforma natura și societatea spre binele întregii omeniri.

O dată cu apariția marxismului, filozofia încetează să mai domnească disprețuitoare asupra științelor speciale și se așază în fruntea lor, îndrumîndu-le pașii și îmbogățindu-se cu noile lor descoperiri.

O dată cu apariția marxismului, filozofia încetează să mai fie o pură speculație contemplativă, de-

---

[1] Jacques Madaule, *Apocalypse et révolution*, revue „La table ronde", Paris, 1957, p. 108.

Scanned with CamScanner

Bibliotecă Universității Iași

venind o unealtă puternică de transformare revoluționară a naturii și societății.

O dată cu apariția marxismului, filozofia încetează să mai vegeteze într-un cerc strîmt de „filozofi de meserie" și devine un bun al oamenilor muncii.

Revoluționînd filozofia, marxismul nu apare absolut rupt de ideile care l-au precedat. Dimpotrivă, Marx și Engels considerau că materialismul dialectic este cel mai înalt produs al dezvoltării științelor și filozofiei din perioada precedentă.

În vreme ce clasele reacționare își pun ideologii să dezgroape cele mai reacționare idei din istoria științelor și a filozofiei, ideologii claselor revoluționare preiau din moștenirea ideologică tot ceea ce a contribuit, de-a lungul veacurilor, la o mai profundă cunoaștere a naturii și societății. Putrezirea capitalismului contemporan îi determină pe filozofii imperialismului să se agațe de cele mai stupide idei ale trecutului. Continuitatea dezvoltării ideilor progresiste se bazează pe faptul că aceste idei conțin elemente de adevăr absolut. Dacă teoriile progresiste din trecut n-ar conține, în adevărurile lor relative, o parte, mai mare sau mai mică, din adevărul absolut, continuitatea dezvoltării concepțiilor progresiste despre lume ar fi imposibilă. Faptul că teoriile filozofice progresiste din trecut au exprimat interesele unor anumite clase sociale nu înseamnă de loc că ele nu conțin elemente de adevăr absolut.

Dimpotrivă, ele conțin o parte din adevărul absolut tocmai pentru că au exprimat interesele unor clase sociale în ascensiune, care se străduiau să cunoască lumea așa cum este.

Însă filozofia marxistă, fiind expresia intereselor celei mai consecvent revoluționare clase din istorie, fiind filozofia partidului de avangardă al proletaria-

Scanned with CamScanner

tului, nu este numai continuatoarea teoriilor filozofice progresiste din trecut, ci se deosebește fundamental de ele, deoarece în ea elementele adevărului absolut nu se mai află înconjurate de o masă de erori, ci este, în întregul ei, o parte din adevărul absolut. De aceea numai în lumina filozofiei marxiste apare limpede ceea ce este valoros din moștenirea ideologică a trecutului. În filozofia marxistă, spiritul de partid coincide cu obiectivitatea științifică.

În filozofia burgheziei din zilele noastre, spiritul de partid coincide cu mistificarea. De aceea, mulți oameni cinstiți din țările capitaliste se întreabă dacă filozofia mai are vreun rost și ajung la concluzia că ea nu mai este de nici un folos. De fapt, aceasta înseamnă că ei acceptă, fără împotrivire, influența filozofiei burgheze. Fiecare om este influențat de o anumită filozofie și dacă el nu-și dă seama de filozofia care acționează în mintea lui, se lasă pradă filozofiei reacționare, care îmbîcsește întreaga suprastructură dominantă. În societatea capitalistă de astăzi, cei ce „nu au nici o filozofie" au filozofia mincinoasă și antipopulară a burgheziei imperialiste, după cum cei ce „nu fac parte din nici un partid politic" sprijină, chiar și fără voia lor, partidul celor îmbuibați.

Calea spre adevărul absolut trece prin filozofia marxistă.

*
* *

Dacă în condițiile capitalismului, filozofia marxistă, ca expresie științifică a misiunii istorice a proletariatului de a fi groparul societății bazate pe exploatarea omului de către om, ajută la distrugerea a tot ceea ce apără și asigură proprietatea particulară, în societatea socialistă, filozofia marxistă devine

Scanned with CamScanner

concepția despre lume a întregului popor, a tuturor constructorilor socialismului și comunismului. În Uniunea Sovietică, țara care construiește comunismul în fruntea întregului lagăr al socialismului și al păcii, filozofia a devenit un bun al milioanelor de oameni.

Partidul clasei muncitoare cheamă pe toți activiștii frontului ideologic să studieze profund filozofia marxist-leninistă, să înțeleagă adînc legile dezvoltării sociale. „Aripile scriitorului — spune academicianul sovietic V. Vinogradov — sînt concepția sa despre lume, iar înălțimea zborului său depinde de măiestria artistică, de superioritatea formei artistice de reflectare a adevărului vieții".

Rolul conducător al filozofiei marxiste în Uniunea Sovietică și în țările de democrație populară este determinat de însuși caracterul societății socialiste. Pentru prima oară în istoria omenirii, *dezvoltarea spontană* a societății cedează locul *construirii conștiente* a unei societăți noi. Comunismul înseamnă conducerea planificată a producției materiale și culturale. În comunism, forțele naturii și ale societății se află sub controlul oamenilor.

Conducerea conștientă și planificată a procesului de dezvoltare a naturii și societății fiind caracteristică socialismului, influența asupra bazei economice exercitată de întreaga suprastructură socialistă și, îndeosebi, de filozofia marxist-leninistă, crește considerabil.

Îndată ce sînt cunoscute, forțele oarbe ale naturii și ale societății se transformă din stăpîne capricioase ale soartei oamenilor, în slugi ascultătoare ale constructorilor lumii noi. Cuvintele cronicarului moldovean Miron Costin că nu sînt vremile sub om, ci bietul om sub vremi, se potrivesc orînduirilor în care „socoteala de-acasă nu se potrivește cu cea din tîrg",

Scanned with CamScanner

dar nu se mai potrivesc societății comuniste în care oamenii muncii și-au luat soarta în propriile lor mîini.

Dacă în societatea capitalistă filozofia marxistă exprimă interesele de viitor ale celor oprimați, ajutînd la distrugerea bazei vechi, capitaliste, în societatea socialistă ea exprimă nevoile vieții materiale și spirituale a societății noi, ajutînd la consolidarea și la grăbirea dezvoltării bazei noi, socialiste. Cei ce își însușesc filozofia marxistă izbutesc să răzbească în dosul rețelei de minciuni sub care filozofii burgheziei contemporane țin ascuns adevărul și să traducă în viață marile idei ale comunismului științific. Forța filozofiei marxist-leniniste crește pe măsură ce și-o însușesc mai mulți oameni ai muncii, care îi traduc în viață marile ei idei.

Filozofia marxist-leninistă educă în constructorii socialismului o înaltă principialitate comunistă, o convingere de neclintit în victoria mondială a comunismului, o nouă atitudine față de statul socialist, față de bunul obștesc și față de muncă, patriotismul socialist, internaționalismul proletar, curajul criticii și al autocriticii, ura militantă împotriva imperialismului și împotriva ideologiei șovine și cosmopolite, mistice și pesimiste.

Dar filozofia marxist-leninistă nu poate să se dezvolte, fără să respingă, neîncetat, atacurile curentelor de ariergardă ale filozofiei burgheze. Punerea în lumină a falsității filozofiei burgheze contemporane ajută la înțelegerea mai profundă a superorității materialismului dialectic și contribuie la dezvoltarea creatoare a filozofiei marxist-leniniste.

Iată de ce autorul acestor rînduri a crezut că e potrivit să adune într-un volum paginile care urmează.

Scanned with CamScanner

V. I. LENIN ȘI FILOZOFIA BURGHEZIEI CONTEMPORANE

Spre deosebire de Marx și Engels, Lenin a luptat împotriva filozofiei unei burghezii în decadență, căreia nu-i mai dădea mîna să permită gînditorilor ei nici măcar cochetarea cu materialismul. În 1913 Lenin scria că a sosit momentul cînd „... burghezia care comandă, de frica proletariatului, care crește și se întărește, susține tot ce este înapoiat, tot ce este pe cale să dispară, tot ce e medieval. Burghezia, pe cale de dispariție, se unește cu toate forțele care și-au trăit traiul sau sînt pe cale de a dispărea, spre a menține robia salariată, care se clatină"[1]. Incercînd să smulgă istoriei un supliment de viitor pentru clasa care îi întreține, filozofii burgheziei imperialiste au parcurs toate treptele obscurantismului, de la negarea posibilității de cunoaștere a esenței lucrurilor, pînă la afirmarea că știința este un păcat. Pentru filozofii unei clase sociale, care încă de la începutul veacului nostru aparținea mai mult trecutului decît prezentului, știința devenise un păcat, iar ignoranța o virtute.

Lupta împotriva științei, împotriva concepției materialiste despre lume, căpătase — și capătă uneori și

[1] V. I. Lenin, *Opere alese*, vol. I, E.P.L.P., 1954, p. 664.

Scanned with CamScanner

în zilele noastre — aspecte de-a dreptul anecdotice. Un „savant" ajunsese la concluzia că „toate fosilele descoperite în sînul pămîntului sînt niște machete făcute de dumnezeu în prima zi a creațiunii, niște mostre care i-au servit ca modele preliminarii pentru plantele și animalele menite să fie create în ziua a treia, a patra și a șasea". Acum zece ani, doi „savanți", de aceeași valoare, au confirmat „informația" apărută în presa americană cu privire la descoperirea de către un aviator sovietic, pe muntele Ararat, a urmelor... Arcei lui Noe, explicînd totodată, că sovieticii au ascuns această „nemaipomenită descoperire" pentru ca să nu compromită munca de răspîndire a științei...

Totuși, dezvoltarea impetuoasă a științelor naturii din a doua jumătate a veacului trecut a silit idealismul să se retragă, în general, din ontologie și să se refugieze în gnoseologie. În vreme ce știința dădea idealismului lovituri mortale, descoperind mereu alte legi de dezvoltare a naturii și societății, idealismul s-a văzut nevoit să atace știința pe la spate, contestînd valabilitatea obiectivă a cuceririlor ei.

„Nimic nu este cert! Totul este relativ!" strigau idealiștii.

De aceea, luptînd în special împotriva idealismului subiectiv și relativist, Lenin a insistat îndeosebi asupra fundamentului materialist al metodologiei, gnoseologiei și logicii marxiste.

*
* *

Cele mai influente curente din filozofia burgheză de la începutul veacului nostru, cărora Lenin le-a opus în lucrările sale o concepție științifică despre lume, au fost: pragmatismul, iraționalismul și pozitivismul. Toate trei au contestat atît capacitatea oame-

Scanned with CamScanner

nilor de a cunoaște esența lucrurilor, cît și valoarea obiectivă a adevărurilor științifice. Toate trei au exprimat, în feluri diferite, aceeași teamă a burgheziei în fața revoluției proletare.

Fiecare din aceste curente a denaturat cîte unul din momentele necesare ale procesului de cunoaștere: pragmatismul a denaturat rolul practicii în cunoaștere, iraționalismul a denaturat rolul treptei senzoriale în cunoaștere, iar pozitivismul a denaturat rolul gîndirii abstracte în cunoaștere. Pragmatismul consideră că practica creează adevărul, iraționalismul susține că trăirea senzorială este singurul mod valabil de cunoaștere, iar pozitivismul rezervă gîndirii științifice numai rolul de organizatoare a complexelor de senzații. Pentru pragmatiști, orice idee este o născocire, iar pentru pozitiviști, adevărul se reduce la acordul dintre o reprezentare prezentă și una trecută. Pragmatiștii reduc practica numai la latura ei subiectivă, la satisfacția succesului sau dezamăgirea eșecului, iraționaliștii izolează trăirea senzorială atît de realitatea obiectivă cît și de gîndirea abstractă, iar pozitiviștii interzic gîndirii să depășească limita simțurilor.

„Lumea este plastică și suportă cu bucurie orice violență a omului", afirmă pragmatiștii. De aceea, pornind de la ideea că „ceea ce numim realitate nu este nimic altceva decît ceea ce dorim noi să facem din ea", William James, cel mai de vază reprezentant al pragmatismului, scrie: „Adevărul este ceva care se face, la fel ca sănătatea, bogăția și forța, în cursul experienței noastre"[1].

Puțini iraționaliști au exprimat mai fățiș, mai cinic, furia burgheziei imperialiste împotriva rațiunii,

---

[1] William James, *Le pragmatisme*, E. Flammarion, Paris, 1918, p. 200.

Scanned with CamScanner

care îi vestea apropierea sfîrșitului, decît Friedrich Nietzsche. „Însușindu-și logica, muncitorii au și început să zburde“ — se plîngea Nietzsche. Dîndu-și limpede seama că logica ține cu poporul, el spunea: „Logica este o formă a răzbunării plebeice. Asupriții își manifestă cruzimea dînd lovituri reci cu cuțitul silogismului“. După părerea lui, „viața este mai deplină cînd e mai puțin conștientă, cînd nu se împiedică de logică“. Simțind că adevărul se află de partea celor ce muncesc, Nietzsche striga: „Eu sînt adevărul, nu există nimic adevărat, totul este permis!“.

Pozitiviștii și-au luat de la început sarcina să convingă lumea că rațiunea nu poate să pătrundă dincolo de senzații. Pentru pozitivistul englez John Stuart Mill, de pildă, lucrurile sînt stări de conștiință, iar judecățile universale pe care le formulează știința nu pot să alcătuiască altceva decît un fel de registru, de „aide-mémoire“, care rezumă lucrurile individuale observate prin simțuri, fără să adauge nimic.

Iată cum aventurismul politic, ura împotriva unei concepții științifice despre lume și lipsa de perspectivă istorică au răsfirat concepția idealist-subiectivă despre lume a burgheziei imperialiste în aceste trei curente principale.

Împotriva lor, Lenin a elaborat în „Materialism și empiriocriticism“ și în „Caiete filozofice“ o teorie a cunoașterii riguros științifică, în lumina căreia unilateralitatea, falsitatea și spiritul reacționar, care caracterizează deopotrivă toate aceste curente, apar evidente.

Pornind de la ideea că orice lucru este unitatea dialectică dintre esență și fenomen, necesitate și întîmplare, general și individual, identitate și deosebire etc., Lenin scrie: „De la intuirea vie la gîndirea

Scanned with CamScanner

abstractă și *de la ea la practică* — aceasta este calea dialectică a cunoașterii *adevărului*, a cunoașterii realității obiective"[1]. Prin acțiunea nemijlocită asupra lucrurilor, oamenii intuiesc fenomenalitatea lucrurilor, prin gîndirea abstractă, ei devin în stare să oglindească esența lucrurilor, iar prin practică, ei își verifică autenticitatea gîndurilor lor. „Simțurile arată realitatea; gîndirea și cuvîntul arată generalul"[2], precizează Lenin. „Adevărul nu este *prima* impresie..."[3], subliniază Lenin, iar ceva mai departe explică: „Adevărul este un proces. De la ideea subiectivă, omul merge spre adevărul obiectiv *prin* «practică» (și tehnică)"[4].

Așadar, adevărul nu este un produs al practicii, ci o idee care apare în mintea oamenilor cu prilejul practicii și care oglindește esența lucrurilor asupra cărora oamenii au acționat materialmente. Practica este izvorul cunoașterii, deoarece numai cu prilejul ei pot oamenii să cunoască din ce în ce mai profund mediul lor înconjurător; practica este, de asemenea, criteriul suprem al cunoașterii, deoarece numai prin ea pot oamenii să-și verifice ideile lor despre realitatea obiectivă. Practica nu este, deci, o fabrică de adevăruri după cum pretind pragmatiștii, ci legătura vie dintre oameni și lumea în mijlocul căreia trăiesc. Nu ideile utile sînt adevărate, ci ideile adevărate sînt utile. Însă adevărul este util numai celor ce urcă o dată cu istoria. Pe cei ce dezvoltarea firească a societății îi înlătură din istorie, îi slujește mai bine minciuna. Dar utilitatea și succesul unei minciuni nu pot fi decît

---

[1] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, E.S.P.L.P., 1956, p. 140.
[2] *Ibidem*, p. 248.
[3] *Ibidem*, p. 141.
[4] *Ibidem*, p. 167.

Scanned with CamScanner

vremelnice. Utilitatea și succesul nu pot transforma o minciună într-un adevăr. Lupta dintre minciună și adevăr se sfîrșește totdeauna cu izbînda adevărului. Cît a durat „succesul" lui Hitler?

Adevărul este aliatul cel mai fidel al celor ce acționează în sensul dezvoltării obiective a istoriei. De aceea adevărului i se poate sacrifica orice... afară de adevărul însuși, după cum spunea Heine.

Iraționalismul nu rezistă nici el mai mult în fața spiritului critic al operelor lui Lenin. Intuiția nu este superioară rațiunii, ci, dimpotrivă, este inferioară acesteia. În procesul cunoașterii, sensibilitatea este necesară dar e cu totul insuficientă. Sensibilitatea nu poate să oglindească decît latura fenomenală a lucrurilor, aspectul lor întîmplător și individual. Esența lucrurilor este accesibilă numai gîndirii abstracte. Numai rațiunea poate să pătrundă pînă la necesitatea din spatele întîmplărilor, pînă la generalul din lucrurile individuale.

La lumina tare a teoriei leniniste a reflectării, pozitivismul se topește cu aceeași repeziciune. Gîndirea nu are numai rolul de a înregistra coexistența și succesiunea ansamblurilor de senzații, „ghidînd" astfel experiența viitoare, ci ea depășește reflectarea senzorială a însușirilor fenomenale, descoperind esența lucrurilor și legile lor de dezvoltare.

Lumea este într-adevăr „plastică", dar cedează numai oamenilor care acționează asupra ei potrivit unor idei adevărate ce oglindesc esența, generalul, legile ei obiective.

*
* *

Pragmatismul, iraționalismul și pozitivismul există și în zilele noastre. Operaționalismul, existența-

Scanned with CamScanner

lismul și semantismul sînt astăzi cele mai influente școli ale acestor curente din filozofia burgheză.

„Nu înțelegem în general printr-o noțiune oarecare nimic altceva decît o serie de operații" — scrie operaționalistul american P. W. Bridgman. De fapt, noțiunile nu simbolizează operațiile asupra lumii, ci oglindesc esența și legile autodezvoltării lucrurilor care au suferit operațiile. „În realitate, — scrie Lenin — scopurile omului sînt generate de lumea obiectivă și o presupun, — o găsesc ca dată, ca prezentă. Dar omului *i se pare* că scopurile lui sînt luate dinafara lumii, sînt independente de lume..."[1].

Influențat de operaționalism, psihologul elvețian Jean Piaget susține că valabilitatea universală și caracterul formal al axiomelor se explică prin faptul că ele sînt rezultatul abstractizării unor acțiuni și nu a unor obiecte, a unor operații care sînt independente de specificitatea anumitor lucruri și deci pot fi aplicate tuturor lucrurilor. „...gîndirea — scrie Piaget — este, în mod precis, sistemul acțiunilor interiorizate"[2].

Într-adevăr, „...activitatea practică a omului a trebuit să aducă de miliarde de ori conștiința umană la repetarea diferitelor figuri logice, *pentru ca* aceste figuri *să poată* căpăta semnificația de *axiome*"[3], dar axiomele nu oglindesc practica însăși, ci cele mai esențiale, necesare și generale raporturi dintre lucrurile asupra cărora s-a exercitat această practică.

Existențialismul a extins pînă la absurd iraționalismul. Existențialistul francez Albert Camus afir-

---

[1] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, E.S.P.L.P., 1956, p. 157.
[2] J. Piaget, *Essai sur les transformations des opérations logiques*, P.U.F., Paris, 1952, p. 212.
[3] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, E.S.P.L.P., 1956, p. 158.

mă deschis că „vinul absurdului și pîinea indiferenței fac măreția omului". Pentru el „nu există decît o singură problemă filozofică cu adevărat serioasă: sinuciderea". Redus la trăirile lui subiective, strict individuale, omul nu mai este, în concepția existențialiștilor, decît o formă de manifestare a ... nimicului. Sinuciderea îl pune în contact cu esența sa: neantul. Ca și cînd neantul, negația, ar fi nimicul absolut și nu absența unui anumit lucru, care a fost și nu mai este! Ca și cum neantul, negația, s-ar întinde dincolo de această existență și nu ar fi un moment necesar al dezvoltării acestei unice existențe!

„Nu negația goală, nu negația fără rost... — notează Lenin — ci negația ca moment al legăturii, ca moment al dezvoltării, menținîndu-se pozitivul..."[1]

Precizînd care este problema fundamentală a filozofiei existențialiste, Emmanuel Mounier scrie: „Prima preocupare a unei gîndiri existențiale este să nu lase să degenereze misterele în probleme". Deci, pentru existențialiști, trecerea de la senzorial la logic este un proces de degenerare. De aceeași părere este și existențialistul romîn Emil Cioran, care își continuă peregrinările „pe culmile desperării" prin cafenelele pariziene. „«Adevărurile», nu mai vrem să le suportăm povara, nici să fim înșelați de ele sau să fim complicii lor. Visez la o lume în care să se moară pentru o virgulă" — scrie el în ultima lui carte.

„Realul îmi dă astmă", declară în aceeași carte[2].

Existențialismul a bîntuit și în filozofia burgheză din Romînia. Existențialiștii romîni își ziceau trăi-

---

[1] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, E.S.P.L.P., 1956, p. 189.
[2] E. M. Cioran, *Syllogismes de l'amertume*, Gallimard, Paris, 1952, p. 46.

Scanned with CamScanner

riști, deoarece pretindeau că prin trăirea „umilinței de a fi om“ se poate intra în contact nemijlocit cu „neantul“ sau cu „Marele Anonim“, după cum l-a botezat pe dumnezeu Lucian Blaga. Multe minți fragede au fost contaminate de această filozofie menită să-i scîrbească pe oameni de ei înșiși. Încă în 1919, într-o lecție de deschidere ținută la Facultatea de litere și filozofie a Universității din București, Nae Ionescu, teoretician al Gărzii de fier, spunea: „așa că tot răul vine din însuși faptul că sîntem oameni. Iubirea de aproape nu are nici un înțeles, dacă ea trebuie să ne înlesnească viața aceasta. Pentru că viața aceasta nu are nici un preț, pentru că oamenii, ca oameni, nu au nici un preț“[1]. Chiar în preajma dezastrului politicii de ură, pregătită și de existențialiști, în 1944, trăiristul Constantin Noica își publică dizolvantul său „Jurnal filozofic“ în care scrie: „Un tînăr căruia nu-i poți trece nici o incertitudine îți este o înfrîngere. Dacă există o medicină a sufletelor, sensul ei e răsturnat față de medicina obișnuită: e de a îmbolnăvi“[2]. „Gîndul Școlii, al celei unde să nu se predea nimic, mă obsedează. Stări de spirit, asta trebuie dat altora; nu conținuturi, nu sfaturi, nu învățături. De aceea nici nu trebuiesc lecții“, scrie el în același „Jurnal“[3]. „Ignoranță, cîtă viață e în tine!“ exclamă Noica ceva mai departe[4].

Înălțarea cunoașterii pînă la nivelul gîndirii științifice îi apropie însă pe oameni de adevăr, de esența

---

[1] *Izvoare de filozofie*, București, 1942, p. 17.
[2] C. Noica, *Jurnal filozofic*, București, 1944, p. 44.
[3] *Ibidem*, p. 9.
[4] *Ibidem*, p. 24.

Scanned with CamScanner

vieții, nu îi îndepărtează. „Gîndirea, pornind de la concret la abstract, nu se îndepărtează — dacă este *justă* — de adevăr, ci se apropie de el“[1].

Semantismul, „ultimul cuvînt“ al pozitivismului, se zbate să surpe încrederea crescîndă a oamenilor în capacitatea lor de a cunoaște și de a transforma lumea, topind gîndirea în vorbire și logica în gramatică. „Toate neînțelegerile pornesc de acolo — scrie Philipp Frank — că ne referim la obiecte, în loc să ne referim la felul în care sînt folosite diferitele cuvinte“.

Pornind de la ideea, cu totul falsă, că *limbajul* este un sistem arbitrar de semne, cu ajutorul căruia oamenii își ordonează experiența senzorială, experiență care nu poate spune nimic despre ceea ce există independent de ea, filozoful englez Thomas Greenwood scrie: „Aceeași gîndire poate să fie exprimată într-un limbaj biblic sau într-un limbaj pozitivist“.

Numai denaturarea unității dialectice dintre gîndire și limbaj permite izolarea limbajului de realitatea obiectivă. Gîndirea este aceea care face legătura dintre lucruri și cuvinte.

Cuvintele și combinațiile de cuvinte exprimă formele logice prin care oamenii, în procesul practicii, au izbutit să reflecte esența lucrurilor și legile autodinamicii lor „. . . gîndirea și cuvîntul arată generalul“[2], scrie Lenin. Limbajul biblic și cel științific ascultă de aceleași legi gramaticale, dar exprimă două concepții despre lume diametral opuse. Între

---

[1] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, E.S.P.L.P., 1956, p. 140.
[2] *Ibidem*, p. 248.

Scanned with CamScanner

religie și știință există aceeași distanță... ca între *cer* și *pămînt!*

Nu e de mirare că filozofii burgheziei contemporane prezintă limitele lor de clasă ca limite ale gîndirii umane. Confundînd cultura umană cu cultura burgheză, ei văd în prăbușirea capitalismului o catastrofă a întregii omeniri. Dar continuînd să țină și astăzi sub tirul lor critic filozofia burgheziei contemporane, operele lui Lenin redau pieirii capitalismului proporțiile ei firești și adevărata ei semnificație istorică.

Scanned with CamScanner

IZGONIREA ESENȚEI

În plină criză generală a sistemului capitalist, cînd evenimentele se succed cu o repeziciune mereu sporită, cînd în țările care se pretind „înaintate" dezvoltarea vertiginoasă a științei tinde să-i strivească pe oameni în loc să-i transforme în stăpînii vieții lor, filozofii oficiali ai privilegiaților, pozitiviștii, nu mai pot să recurgă — spre deosebire de gînditorii claselor conservatoare din trecut — la alintarea omenirii suferinde cu eternitatea divină a esențelor pure, pentru a frîna astfel desfășurarea istoriei. Ei au ales cealaltă cale care duce la același rezultat: absolutizarea vremelniciei firești a fenomenelor. Cu alte cuvinte, ei se zbat să ascundă esența în spatele fenomenelor prin care aceasta se manifestă, să lipească gîndirea oamenilor de suprafața lucrurilor, lipsindu-i deci de perspectiva necesară înțelegerii esenței lucrurilor și lăsîndu-i, astfel, să cadă pradă demagogilor care îi manevrează împotriva intereselor obștești.

Știința — pretind ei — nu poate să răspundă decît la întrebarea: „*Cum* sînt lucrurile și *cum* se vor desfășura în viitorul cel mai apropiat". Întrebarea: „*De ce* sînt așa și nu altfel și *de ce* se vor desfășura în acest sens și nu în altul" este lipsită — după părerea

Scanned with CamScanner

lor — de orice sens. Pentru ei, lumea este redusă la pînza veșnic mișcătoare a fenomenelor, fenomenele sînt reduse la niște ansambluri de senzații, strict subiective, iar obiectul științei este redus la studiul raporturilor de contiguitate și de succesiune dintre diferitele ansambluri de senzații. Lumea lor este o suprafață plană, nu un volum adînc.

O clasă socială care urmărește desfășurarea producției cu ochii ațintiți la tabla de bursă, pe care se notează mereu jocul prețurilor, urcarea și scăderea acțiunilor, nici nu poate să-și exprime mai potrivit ostilitatea ei față de esența lucrurilor, a căror desfășurare îi este potrivnică, decît printr-o filozofie a cantității, care, descalificînd realitatea obiectivă, îi ascunde, totodată, determinismul. După părerea unor asemenea filozofi, judecățile: „Un om s-a îndepărtat *doi metri* din fața unei ferestre" și „O fereastră s-a îndepărtat *doi metri* din fața unui om" sînt echivalente, deoarece distanța dintre cele două relate ale relației este aceeași. În măsura în care pot să cîștige aceeași sumă de bani, cei pe care îi reprezintă acești filozofi sînt complet indiferenți dacă vînd un Rubens sau o anumită cantitate de șireturi de pantofi.

Spre deosebire de filozofii care încearcă să explice esența lucrurilor, cei care se mărginesc să descrie suprafața lucrurilor își zic pozitiviști, aruncîndu-le celorlalți epitetul de metafizicieni. „Filozofia tradițională a fost construită pe eroarea că ea ar exprima judecăți adevărate despre «realitate»..." — scrie pozitivistul american Anatol Rappoport. Iar Juan Zaragüeta afirmă că „ pentru omul de știință care se

abține să facă metafizică, faptele sînt date și numai raporturile dintre ele constituie probleme"[1].

Scopul final al întregii filozofii burgheze contemporane reiese îndeajuns de limpede din spusele „realistului logic" Maurice Cohen: „Este riscant să negăm că oamenii ar putea să obțină mai multă fericire acceptîndu-și soarta, decît făcînd eforturi atît de des tragice și sterile de a și-o ameliora".

*
* *

În realitate, esența și fenomenul sînt cele două laturi contradictorii ale oricărui lucru. Orice lucru este unitatea dialectică dintre latura lui esențială și latura lui fenomenală. Latura esențială a unui lucru este constituită din totalitatea însușirilor fără de care acesta încetează de a mai fi el însuși, iar latura fenomenală o formează totalitatea însușirilor care pot să varieze între anumite limite *specifice*, fără ca lucrul să înceteze a mai fi el însuși.

În vreme ce fenomenul este permanent variabil, esența este vremelnic constantă. Între cele două puncte nodale prin care apare și dispare o anumită calitate, esența este aceea care menține identitatea lucrului. Prin latura lui esențială, un anumit lucru este identic cu toate celelalte lucruri de aceeași calitate, iar prin latura lui fenomenală el este deosebit de toate celelalte lucruri de aceeași calitate. Latura esențială a unui lucru este, în aceeași măsură, necesară și generală. Toate lucrurile care aparțin aceluiași

---

[1] Juan Zaragüeta, *L'explication dans les sciences de la nature*, „Actes du XI-ème Congrès International de Philosophie", vol. VI, p. 68.

Scanned with CamScanner

gen au, în mod necesar, aceeași esență. Latura fenomenală a unui lucru este, în același timp, întîmplătoare și individuală. Fiecare lucru dintr-un anumit gen are, pe lîngă însușirile lui esențiale, necesare și generale, prin care se identifică cu toate celelalte lucruri ale aceluiași gen, și însușirile lui fenomenale, întîmplătoare și individuale, prin care se diferențiază de celelalte lucruri ale aceluiași gen.

Trebuie să se facă o distincție precisă între fenomen și aparență. Nu există lucruri lipsite de latura lor fenomenală, dar de vălul aparenței sînt lipsite multe lucruri. Faptul că vedem soarele răsărind și apunînd nu constituie latura fenomenală a rotației pămîntului, ci numai aparența acestui proces, adăugată lui din pricina poziției noastre.

Așadar, esența și fenomenul formează o unitate a contrariilor: *lucrul*. Lucrul nu este nici numai esență și nici numai fenomen, ci *unitatea* acestor contrarii. Că esența și fenomenul sînt contradictorii este o afirmație acceptabilă și pentru logica elementară. Într-un lucru, tot ce nu e esențial este fenomenal și invers; a treia posibilitate nu există.

Structura contradictorie a lucrurilor determină autodinamica lor. Dacă din punct de vedere *structural*, esența lucrurilor este determinantă, din punct de vedere *procesual*, fenomenul este determinant. Un lucru este ceea ce este datorită esenței lui, însă un lucru nou apare prin trecerea de la schimburi fenomenale la o schimbare esențială. Latura esențială conservă lucrul, iar latura lui fenomenală îl revoluționează. În raport cu fenomenul, care se schimbă necontenit, esența este latura calmă a lucrurilor. În vreme ce discontinuitatea este determinată de constanța temporară a esențelor, continuitatea este determinată

Scanned with CamScanner

de variabilitatea permanentă a fenomenelor. Faptul că, în general, lucrurile pier numai după ce au dat tot ce puteau să dea, se datorește unității contradictorii dintre funcția conservatoare a esenței și funcția revoluționară a fenomenului.

În munca de transformare a mediului ambiant, oamenii acționează *nemijlocit* numai asupra laturii fenomenale a lucrurilor. Nici cea mai perfecționată unealtă nu poate atinge nemijlocit esența lucrurilor. De aceea, prin senzațiile provocate prin contactul direct cu fenomenele realității obiective, contact stabilit în procesul practicii, oamenii oglindesc mai întîi fenomenalitatea obiectelor. Însă întîlnirea cu însușirile *fenomenale* ale unor lucruri care au *aceeași esență* permite oamenilor să oglindească, în cele din urmă, și esența lucrurilor, concentrînd reflectarea ei în conținutul noțional al cuvintelor. Oglindirea însușirilor fenomenale — care sînt mereu *altele* — se estompează, cedînd locul, sub presiunea practicii, oglindirii esenței — care este *aceeași* — la toate lucrurile de același gen. Esența lucrurilor nu este sensibilă; ea este numai gîndibilă. Gîndirea neagă în mod dialectic reflectarea laturii fenomenale a lucrurilor, ajungînd să oglindească latura lor esențială și astfel să depășească valoarea gnoseologică a cunoașterii senzoriale. La oglindirea rațională a esenței nu se poate ajunge direct, ci numai indirect, prin negarea oglindirii senzoriale a fenomenului.

Conceptul se dobîndește nu prin *memorizarea* însușirilor esențiale, ci prin *uitarea* însușirilor fenomenale.

Este limpede că unitatea dialectică subiectivă dintre cunoașterea senzorială și cea rațională este determinată, prin intermediul practicii, de către uni-

Scanned with CamScanner

tatea dialectică obiectivă dintre fenomen și esență. Senzorialul oglindește fenomenul, iar raționalul esența. Rațiunea izbutește să reflecte esența numai prin negarea dialectică a oglindirii senzoriale a fenomenelor. Spre deosebire de cunoașterea senzorială, a fenomenelor, care este nemijlocită, cunoașterea rațională, a esenței, nu poate să fie decît mijlocită.

Cel ce se oprește la constatarea că atît în capitalism, cît și în socialism, salariații încasează periodic o sumă de bani, n-a înțeles mare lucru din istoria zilelor noastre. În capitalism, proletarii primesc prețul forței lor de muncă, pe care și-o vînd ca pe oricare altă marfă, în vreme ce în socialism muncitorii primesc salariul proporțional cu cantitatea și calitatea muncii depuse de ei. Și aceasta înseamnă că ridicarea nivelului de trai al celor ce muncesc se izbește, în capitalism, de interesele particulare ale proprietarilor mijloacelor de producție, în vreme ce, în socialism, el poate să crească necontenit, dacă este împins în sus de înșiși muncitorii, prin ridicarea neîncetată a productivității muncii lor.

Pe de altă parte, cine se mai îndoiește de rolul determinant al dezvoltării fenomenelor în schimbarea esenței, să urmărească felul în care se transformă caracterele fenomenale, dobîndite de anumite organisme în procesul adaptării lor la noi condiții de viață, în caractere esențiale, pe care le moștenesc prin ereditate toți indivizii noii specii astfel formate. Dacă totuși se mai îndoiește, să urmărească și procesul prin care producția de mărfuri, fenomenală în societățile precapitaliste, se dezvoltă pînă cînd transformă vechea

Scanned with CamScanner

societate, devenind esențială în capitalism, pentru ca apoi să redevină din ce în ce mai fenomenală, pe măsură ce se construiește comunismul.

*

* *

Cîteva cuvinte despre trei confuzii cu privire la legătura dintre esență și fenomen: confundarea lucrului cu fenomenul, confundarea esenței cu legea și confundarea intransformabilității *nemijlocite* a esenței cu transformabilitatea ei *mijlocită*, în paguba acesteia din urmă, ceea ce duce la fatalism.

Fenomenul nu este lucrul, ci numai una din cele două laturi contradictorii ale lui. De aceea, expresia „esența fenomenelor" mi se pare la fel de incorectă ca și expresia „pozitivul negativului"[1]. Singura expresie corectă mi se pare a fi „esența lucrurilor".

Impotriva oricărei sofisticării, cred că trebuie subliniat că în cadrul unității dialectice dintre esență și fenomen, esența, deși *inseparabilă* de fenomen, rămîne *deosebită* de acesta, cu toate că noile însușiri esențiale provin din transformarea însușirilor fenomenale.

Insușirile esențiale sînt considerabil mai interesante decît însușirile fenomenale, deoarece cunoașterea esenței asigură eficacitatea practicii asupra unei mase largi de lucruri. Însă însușirile esențiale nu sînt esențiale pentru că se interesează practica de ele, ci se interesează practica de ele pentru că sînt obiectiv esențiale.

Orice lege este de ordinul esențelor, dar este greșită afirmația potrivit căreia „esența se manifestă ca

---

[1] Vezi *Materialismul dialectic*, E.S.P.L.P., 1954, p. 373 și *Mic dicționar filozofic*, E.S.P.L.P., 1954, p. 200.

Scanned with CamScanner

lege obiectivă a fenomenelor"[1]. Esența este un ansamblu de însușiri în vreme ce legea este un raport. „Legea — scrie Lenin — este un *raport* ... Raportul *esențelor* sau raportul dintre esențe"[2].

Pe plan logic, esențele sînt oglindite prin noțiuni, iar legile prin judecăți. Categoriile dialecticii materialiste oglindesc cele mai esențiale, necesare și generale însușiri ale lucrurilor, iar legile dialecticii materialiste oglindesc cele mai esențiale, necesare și generale raporturi dintre lucruri. Noțiunile esență și fenomen sînt categorii, iar judecata: „Schimbările fenomenale se transformă la un moment specific în schimbări esențiale" este o lege dialectică. Perechea de categorii reflectă cele două laturi contradictorii ale oricărui lucru, iar legea dialectică — derivată din ea — oglindește raportul sub care se manifestă autodezvoltarea oricărui lucru. Pe lîngă cele trei legi ale dialecticii materialiste, mai există și legile dialectice care oglindesc autodezvoltarea diverselor cupluri de categorii.

Autodezvoltarea calitativă a unui lucru se manifestă prin raporturile cantitative dintre diferitele lui stadii. Raporturi nu există numai între lucruri diferite, ci și între diferitele stadii ale autodezvoltării aceluiași lucru. Lucrurile sînt primordiale față de raporturile dintre ele. Nu există raporturi fără lucrurile între care se stabilesc acele raporturi. Esența lucrurilor nu este un raport între lucruri, ci se manifestă doar prin intermediul unor raporturi. Marx scria că „... proprietățile unui lucru nu izvorăsc din rapor-

---

[1] Vezi *Materialismul dialectic*, E.S.P.L.P., 1954, p. 374.
[2] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, E.S.P.L.P., 1956, p. 122.

Scanned with CamScanner

tul său cu alte lucruri, ci se evidențiază doar în acest raport . . ."[1].

Unitatea dintre lucruri și raporturile dintre ele este oglindită prin unitatea dintre categoriile și legile dialectice.

În sfîrșit, există imposibilitatea de a acționa *nemijlocit* asupra esențelor, de a acționa *în general* asupra lor. De fapt, putem transforma, în ultimă instanță, și esențele, dar acționînd, mai întîi, nemijlocit, asupra fenomenelor. Nu putem suspenda legea valorii cîtă vreme mai există producția de mărfuri, dar desființarea producției de mărfuri atrage după sine și pieirea legii valorii.

Nu putem cere unui filozof burghez să înțeleagă latura esențială a capitalismului. Dar dacă reușim să-l dezlipim de fenomenul capitalist, ajutîndu-l să se înalțe pînă la concepția materialist-dialectică despre lume, el devine capabil s-o facă. Însă atunci nu mai avem de-a face cu un filozof burghez, ci cu un om de știință care vine alături de noi.

---

[1] K. Marx, *Capitalul*, vol. I, ediția a III-a, E.S.P.L.P., 1957, p. 96.

Scanned with CamScanner

NEUTRALIZAREA CAUZALITĂȚII

Motto:
„Au trecut milenii de cînd s-a născut ideea de «legătură a tuturor lucrurilor», de «lanț al cauzelor». Compararea modurilor cum au fost înțelese aceste cauze în istoria gîndirii omenești ar da o teorie a cunoașterii incontestabil probantă".
(V. I. Lenin: *Caiete filozofice*).

Spre deosebire de categoriile: esență și fenomen, formă și conținut, general și individual, identitate și diferență sau unu și multiplu, cauza și efectul sînt categorii care s-au format mult mai tîrziu în istoria gîndirii umane. De aceea și în dezvoltarea gîndirii individuale, care repetă pe scurt istoria gîndirii umane, logicul fiind istoricul concentrat, cauza și efectul sînt categorii care se formează mai tîrziu.

Luptîndu-se din greu cu natura, oamenii au ajuns mai întîi să distingă obiectul care le rezista, de subiectul care se străduia să-l folosească.

Acțiunea obiectului asupra subiectului, a subiectului asupra obiectului și a unor obiecte asupra altor obiecte a fost înțeleasă mai tîrziu, treptat. Acțiunea este totdeauna a unui obiect. Obiectul este primordial față de acțiunea lui. El trebuie, înainte de toate, să existe, ca să poată să facă ceva. Mai întîi a fost cu-

Scanned with CamScanner

noscut obiectul care acționează și apoi acțiunea obiectului.

Și deoarece oglindirea acțiunii unui lucru este mult mai dificilă decît oglindirea unui lucru în acțiune, acțiunea unui lucru fiind insezisabilă în ea însăși, oamenii și-au dat seama de ea mult mai tîrziu.

Acțiunea unui lucru a fost greu de înțeles și din pricină că ea se desfășoară în timp și timpul este o categorie care s-a format mai tîrziu în conștiința omenească. Referirea la spațiu a atîtor cuvinte care exprimă noțiuni temporale dovedește și ea că oamenii au oglindit timpul mai tîrziu, cu ajutorul noțiunilor prin care oglindiseră spațiul.

Iată de ce categoria de cauză — care oglindește acțiunea prin care un lucru modifică un alt lucru sau se transformă într-un alt lucru — și categoria de efect — care reflectă rezultatul acțiunii unui lucru asupra altui lucru sau lucrul nou rezultat din transformarea lucrului vechi — au apărut în conștiința omului mai tîrziu decît alte categorii. Firește că în aceeași situație se află și categoria de „condiție", care oglindește un lucru sau un grup de lucruri, fără de care o anumită cauză nu-și produce efectul, dar care nu determină efectul. Iată de ce legea cauzalității, raportul obiectiv dintre cauză și efect, a fost înțeleasă mult mai tîrziu decît legea identității.

„. . . pe *activitatea omului*, se întemeiază ideea de *cauzalitate*"[1] scrie Engels, dar a trecut foarte multă vreme pînă cînd oamenii au devenit conștienți că acțiunea lor cauzează modificarea mediului înconjurător, deși, spontan, au acționat firește dintotdeauna, potrivit legii cauzalității. „. . . există popoare întregi

---

[1] F. Engels, *Dialectica naturii*, E.S.P.L.P., 1954, p. 233.

Scanned with CamScanner

care încă nu au de loc această noțiune (a cauzei); pentru aceasta se cere o înaltă treaptă de dezvoltare"[1]... notează Lenin, întărind afirmația lui Hegel în această privință.

*
* *

Istoria filozofiei a parcurs, la un etaj superior al reflexivității, un drum asemănător. Primii gînditori au elaborat mai întîi teoria identității și a diferenței, a unului și a multiplului, a esenței și a fenomenului, a generalului și a individualului. Categoria de cauză s-a desprins treptat de categoria de esență. Moiștii din China antică, budiștii din vechea Indie și milezienii din vechea Grecie, deși atît de deosebiți prin concepția lor despre lume, concepeau cauza ca pe o esență care se află permanent la baza fenomenelor, ca pe elementul identic din compoziția diferitelor lucruri.

„La *Thales*, de exemplu, ... nu există încă noțiunea de *cauză*..."[2], ne atrage atenția Lenin. În concepția despre lume a lui Thales, apa este mai degrabă esența tuturor lucrurilor, decît cauza lor. Dar *unitatea* dintre esență și fenomen se deosebește fundamental de *raportul* dintre cauză și efect. În vreme ce esența și fenomenul sînt cele două laturi contradictorii ale aceluiași *lucru*, cauza și efectul sînt cele două momente contradictorii ale aceluiași proces. Esența și fenomenul sînt categorii atemporale, în vreme ce cauza și efectul sînt categorii temporale. Esența și fenomenul sînt *simultane*, iar cauza și efectul sînt *succesive*.

În vreme ce esența și fenomenul coexistă ca atare în interiorul aceleiași unități, cauza există în efectul

---

[1] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, E.S.P.L.P., 1956, p. 224.
[2] *Ibidem*.

ei numai sub formă negativă, iar efectul există în cauza sa numai ca posibilitate. Filozoful indian Kunarila spunea că „percepînd, de pildă, brînza albă, percepem în același timp laptele care există în brînză sub formă negativă, percepînd laptele, noi percepem, de asemenea, în mod negativ, brînza în care se va schimba curînd"[1]. Fiindu-i străină ideea de progres, Kunarila nici n-a bănuit că pe treptele mai înalte ale dezvoltării materiei trecerea de la cauză la efect, de la posibilitate la realitate este un salt calitativ de la inferior la superior.

Firește, dificultatea gnoseologică a descoperirii legii cauzalității a fost amplificată și de poziția de clasă a primilor gînditori. Oamenii ajung să aibă conștiința deplină, științifică, a propriilor lor gînduri, în viața socială. Iar primii filozofi, formîndu-se în mijlocul unor clase exploatatoare și în societăți al căror ritm de dezvoltare era încă deosebit de lent, au avut, în majoritatea lor, o concepție statică, spațială, descriptivă despre lume, defavorabilă înțelegerii raportului dinamic, temporal, explicativ, dintre cauză și efect.

Este adevărat că Democrit prefera să descopere o legătură cauzală decît să se suie pe tronul Persiei, după cum se spunea despre el, dar abia Aristotel, descoperitorul structurii logice a silogismului, reprezentantul democrației sclavagiste, filozoful zorilor elenismului, a început să înțeleagă specificul legii cauzalității. Referindu-se la raportul dintre premise și concluzie, Aristotel, care încă nu distingea legea logică a rațiunii suficiente de legea ontică a cauzalității,

---

[1] Th. Stcherbatsky, *La théorie de la connaissance et la logique chez les bouddhistes tardifs*, Paris, 1926, p. 221.

Scanned with CamScanner

scrie: „... două lucruri fiind legate între ele în așa fel încît existența unuia antrenează în mod necesar existența celuilalt, non-existența ultimului va antrena non-existența primului, pe cîtă vreme existența ultimului nu antrenează în mod necesar existența primului"[1].

În altă parte[2], Aristotel precizează: „Considerăm, că avem știința unui lucru ... cînd credem că cunoaștem cauza datorită căreia lucrul este ..."

Astfel, încep să se desprindă atît sensul strict logic al legii rațiunii suficiente, potrivit căruia dintr-un antecedent nu pot să decurgă două consecvente contradictorii, cît și sensul ei gnoseologic, potrivit căruia orice adevăr trebuie să fie fundamentat.

Totuși, filozofia lui Aristotel rămîne axată pe acea latură a legii rațiunii suficiente care oglindește unitatea dintre general și individual și nu pe aceea care oglindește raportul dintre cauză și efect.

Stoicii au fost aceia care, împotriva lui Aristotel, dar folosind descoperirea aristotelicienilor Theophrast și Eudem — silogismele ipotetice și disjunctive — au elaborat o logică nouă, care nu se mai baza pe categoria de general, ci pe categoria de lege. Stoicii sînt primii care au dezvăluit pînă la capăt natura legii cauzalității. Ei au arătat, în mod formal, că dacă există cauza, există și efectul, dacă nu există cauza, poate să existe și să nu existe efectul, dar dacă există cauza nu poate să nu existe efectul. Lor le era deja limpede că, în același condiții, aceeași cauză produce totdeauna același efect, dar că același efect, în aceleași

---

[1] Aristotel, *Analiticile prime*, II, 4, 57 b., Ed. J. Tricot, Paris, 1936, p. 231—232.

[2] Aristotel, *Analiticile secunde*, I, 2, 71 b., 10, Ed. J. Tricot, Paris, 1936, p. 7.

Scanned with CamScanner

condiții, nu este determinat totdeauna de aceeași cauză. Stoicii, și îndeosebi Chrysippos, au construit o logică bazată pe cealaltă latură a legii rațiunii suficiente și anume, pe aceea care reflectă legătura necesară dintre cauză și efect. În logica stoică, locul central nu-l mai ocupă silogismul simplu-categoric, bazat pe unitatea dintre general și individual, ci silogismul ipotetico-categoric, bazat pe legătura necesară dintre cauză și efect. Din felul în care analizează stoicii structura logică a judecăților cauzale reiese pentru prima oară o formulă a principiului rațiunii suficiente: „Condiția și contradictoria consecinței nu pot fi ambele adevărate în același timp".

Cam în aceeași vreme, filozofii indieni din școala Nyâya au descoperit și ei structura logică a silogismului ipotetico-categoric, fără să-l deosebească încă limpede de silogismul simplu-categoric. Silogismul indian, format din cinci judecăți, dintre care două reprezintă afirmația de demonstrat împreună cu fundamentarea ei, iar celelalte trei sînt componentele demonstrației însăși, se bazează pe categoria de „indiciu". Axioma silogismului indian este: „Dacă există indiciul, există și indicatul". Iată chiar exemplul lor: 1. pe munte este foc; 2. deoarece pe munte este fum; 3. oriunde este fum este foc; 4. pe munte este fum; 5. deci, pe munte este foc.

La o privire mai atentă apare limpede că primele două judecăți nu sînt altceva decît entimema silogismului următor, care este mai mult ipotetico-categoric decît simplu-categoric, cum ar părea la prima vedere. Silogismul indian se referă însă numai la legăturile *univoce* dintre cauză și efect, cînd un anume efect nu poate să existe fără o anume cauză. Nu există fum fără foc, de pildă.

Scanned with CamScanner

Evul mediu a fost dominat de filozofia unui Aristotel pe care scolasticii îl îmbrăcaseră în straie călugărești și îl pieptănaseră cu tonsură, după cum spunea Gherțen. Silogismul aristotelic era silit să se limiteze la demonstrarea „adevărului" dogmelor religioase. Împotriva unui asemenea „Organon", Bacon scrie un „Novum Organum", îndreptînd din nou atenția oamenilor spre legile naturii. „Știința și puterea omenească — scrie acest ideolog al burgheziei engleze în ascensiune — coincid în toate punctele; cînd ignorăm cauzele, nu mai putem produce efectele, căci natura nu poate fi învinsă decît supunîndu-ne ei și ceea ce în teorie a fost principiu, efect sau cauză, în practică devine regulă, scop sau mijloc"[1]. Bacon începe elaborarea principalelor metode inductive de descoperire a cauzelor.

După ce Descartes orientează logica spre matematică, recomandînd gîndirii să oglindească, în primul rînd, raporturile cantitative și formele spațiale, după ce Spinoza afirmă că: „Ordinea și înlănțuirea ideilor sînt identice cu ordinea și înlănțuirea lucrurilor..."[2], Leibniz așază principiul rațiunii suficiente *alături* de principiul identității, subordonînd însă raporturile dintre cauză și efect, proprii experienței umane, raporturilor dintre general și individual, proprii rațiunii divine. Spre deosebire de oameni, pe care experiența îi instruiește mereu, dumnezeu nu are nimic nou de aflat, pretinde Leibniz. Rațiunea divină este exclusiv deductivă, silogistică, după părerea lui.

Primul care distinge mai limpede legea logică a rațiunii suficiente de legea obiectivă a cauzalității este

---

[1] *Bacon, Morus, Hobbes, Locke*, Editura științifică și didactică, 1951, p. 23.

[2] B. Spinoza, *Etica*, Editura științifică, 1957, p. 291.

Scanned with CamScanner

filozoful german din veacul XVIII Christian August Crusius.

Însă tocmai cînd determinismul începea să domine în știință și principiul rațiunii suficiente își făcea loc în logica modernă, Kant răstoarnă cu capul în jos raportul real dintre legea cauzalității și principiul rațiunii suficiente, pretinzînd că toate categoriile „...nu sînt nimic decît *forme de gîndire*..."[1].

Se părea că determinismul mecanicist laplacean confirmă apriorismul transcendental al lui Kant. Laplace susținea că o inteligență care ar cunoaște toate forțele din natură și structura obiectelor care o compun și care ar fi îndeajuns de vastă pentru a supune aceste date analizei ar cuprinde în aceeași formulă atît mișcările celor mai mari corpuri ale universului, cît și pe acelea ale celui mai ușor atom; pentru o asemenea inteligență, nimic n-ar mai fi nesigur, iar viitorul și trecutul ar deveni brusc prezent în fața ochilor săi. Numai că determinismul mecanicist, ignorînd autodezvoltarea calitativă nu oglindea decît un caz particular al acțiunii reciproce a tuturor lucrurilor din univers, și anume cazul în care această legătură universală este ruptă, luîndu-se în considerație un anumit sistem izolat, în care lucrurile se mărginesc numai să se deplaseze.

Hegel este primul care a explicat caracterul dialectic al legăturii dintre cauză și efect, dar, fiind idealist, a absorbit, în cele din urmă, și relația cauzală, în autodesfășurarea ideii absolute, pierzînd, astfel, din influența lui asupra dezvoltării științelor naturii.

---

[1] Im. Kant, *Critica rațiunii pure*, Ed. Casei Școalelor, Buc., 1930, p. 299.

Scanned with CamScanner

Condițiile sociale din a doua jumătate a veacului trecut au făcut ca mulți savanți și filozofi burghezi, în loc să depășească determinismul mecanicist, în urma noilor descoperiri din fizică — radioactivitatea, teoria relativității, teoria cuantelor — și să respingă apriorismul transcendental al lui Kant, au adoptat apriorismul convențional al empirismului logic, potrivit căruia axiomele sînt independente de orice experiență deoarece sînt arbitrar alese, fiind numai niște instrumente de ordonare a experienței senzoriale, strict subiective. Pentru cea mai influentă școală a idealismului subiectiv contemporan — pozitivismul logic — legea cauzalității nu mai este decît un raport de succesiune constant între două percepții. Descalificată, legea cauzalității rămîne un raport cantitativ, care poate să încapă într-o formulă matematică. „...ea [formula matematică] se mărginește să dezvăluie numai relațiile cantitative ale fenomenelor. Ea este în fond incapabilă să dea o explicație calitativă și cu atît mai puțin o explicație prin esențe"[1], recunoaște Thomas Greenwood. „Ele [ecuațiile] nu explică *absolut nimic*. Ele ne spun numai că dacă un cîmp magnetic variază, se produce un cîmp electric și dacă un cîmp electric variază, se produce un cîmp magnetic"[2], spune J. H. Tummers. Trecînd de la echivalența matematică la cea fizică, unii pozitiviști sînt de părere că Giordano Bruno s-a sacrificat degeaba, deoarece concepția ptolomeică are aceeași valoare explicativă ca și cea co-

---

[1] Th. Greenwood, *Valeur explicative des mathématiques*, „Actes du XI-ème Congrès International de Philosophie", vol. XIV, p. 152—153.

[2] J. H. Tummers, *La physique théorique n'explique pas les phénomènes mais les décrits*, „Actes du XI-ème Congrès International de Philosophie", vol. VI, p. 62.

Scanned with CamScanner

pernicană. Pentru ei nu mai are nici o importanță faptul că nu soarele s-a desprins din pămînt, ci invers.

Pozitivismul refuză să țină seama de faptul că raporturile *cantitative* sînt numai forme de manifestare a autodezvoltării *calitative* a lucrurilor. Pe pozitiviști îi interesează corectitudinea, nu adevărul, precizia, nu exactitatea. De vreme ce știința nu este nimic altceva decît un instrument de organizare a ansamblurilor senzoriale, o „explicație" este mai valoroasă decît alta în măsura în care este mai precisă, mai comodă, mai matematizabilă. Pragmatiștii, de pildă, consideră că legea cauzalității nu este nimic altceva decît „un instrument intelectual". Lenin arată însă că „Problema gnoseologică într-adevăr importantă, care împarte curentele filozofice, nu e aceea de a ști ce grad de precizie a atins descrierea legăturilor de cauzalitate pe care o facem noi — și dacă aceste descrieri pot fi exprimate în formule matematice precise —, ci aceea de a ști dacă izvorul cunoașterii acestor legături este legitatea obiectivă a naturii sau sînt însușirile minții noastre..."[1].

*

* *

Raportul dintre cauză și efect există în mod obiectiv, independent de felul cum izbutesc oamenii să-l oglindească.

Cauza precede totdeauna efectul. Teleologii susțin însă că efectul nu este *determinat* de cauza lui, ci *cerut* de scopul lui. După părerea lor, pisicuțele trebuie să fie tare bucuroase cînd descoperă tocmai

---

[1] V. I. Lenin, *Materialism și empiriocriticism*, în *Opere*, vol. 14, E.S.P.L.P., 1954, p. 151.

Scanned with CamScanner

două găurele — gata făcute — chiar în dreptul ochilor!...

Desigur că nu întotdeauna ceea ce urmează este cauzat de ceea ce precede. Cîte superstiții s-ar risipi o dată cu înțelegerea acestei distincții! Dar întotdeauna efectul urmează cauzei lui.

Însă în vreme ce cauza precede efectul, *cunoașterea* efectului precede *cunoașterea* cauzei. Dintotdeauna oamenii au cunoscut mai întîi obiectul și apoi cauza lui. În vreme ce în realitatea obiectivă sistemul galactic determină sistemul stelar iar acesta determină sistemul planetar sau solar, în procesul reflectării, cunoaștem mai întîi sistemul planetar, apoi sistemul stelar și după aceea sistemul galactic. De asemenea, masa gravitațională produce un cîmp gravitațional, iar acesta determină abaterea metricii continuului spațio-temporal de la metrica euclidiană, ceea ce influențează, la rîndul ei, mișcarea corpurilor. Așadar, nu numai că întotdeauna cauza este și ea acțiunea unui anumit efect, dar efectul acționează, la rîndul lui, și asupra propriei lui cauze. Însă, în vreme ce realitatea obiectivă se desfășoară de la fizic la geometric, cunoașterea ei se desfășoară de la geometric la fizic.

Pornind de la analiza capitalismului, ultima orînduire bazată pe exploatare, Marx a ajuns să descopere izvorul autodezvoltării întregii istorii și să devină astfel în stare să transforme sociologia și întreaga filozofie într-o știință riguroasă. Kepler avea dreptate cînd spunea că știința este totdeauna nevoită să apuce realitatea de coadă.

A fost firesc deci să apară mai întîi o logică a efectului — logica identității — și mai tîrziu o logică a cauzelor — logica relațiilor. Prima oglindește, în

Scanned with CamScanner

ultimă analiză, însușirile lucrurilor, iar a doua, raporturile dintre ele. În istorie cea de-a doua s-a născut în opoziție cu prima. Dar astăzi, în lumina logicii dialectice, care oglindește, în ultimă instanță, autotransformarea lucrurilor, cele două logici formează un întreg: *logica elementară*. În timp ce logica elementară materialistă studiază legile gîndirii care oglindesc unitatea relativ stabilă dintre general și individual și raportul necesar dintre cauză și efect, logica dialectică materialistă studiază legile gîndirii care oglindesc autodinamica lucrurilor, unitatea dialectică dintre individual și general și cauză și efect.

Superioritatea metodologică a logicii dialectice față de logica elementară apare, în actualul stadiu al dezvoltării științei și împotriva oricărui panmatematism, din ce în ce mai evidentă.

Scanned with CamScanner

METAFIZICA „ADVERSARILOR" METAFIZICII*

Nimic nu îngrozește mai mult o clasă reacționară decît schimbarea, transformarea, mișcarea. Nimic nu-i este mai potrivnic decît o concepție dinamică despre esența lucrurilor. Schimbarea înseamnă pentru clasa care decade pierderea privilegiilor. Eternitatea, nemișcarea, nemurirea sînt categoriile ei preferate.

În orînduirile precapitaliste, al căror ritm de dezvoltare a fost relativ lent, predomina într-adevăr o concepție statică despre lume. Însă, din veacul XIX încoace, viteza de desfășurare a evenimentelor istorice a sporit mereu. Descoperirile științifice au răsturnat, unul cîte unul, pretinsele „adevăruri absolute" ale făuritorilor de sisteme filozofice din trecut, împingînd metodologia metafizică într-o criză fără ieșire. Categoria de progres devenea o idee curentă. În epoca noastră de schimbări și frămîntări permanente este imposibil să mai convingi lumea că... „nu-i nimic nou sub soare".

---

* Pe marginea cărții lui A. J. Ayer: *Langage, vérité et logique*, E. Flammarion, Paris, 1956.

Scanned with CamScanner

Dacă istoria nu mai poate fi frînată prin intermediul „eternizării“ esenței lucrurilor, poate fi încă stingherită prin afirmația că ea este numai o vorbă goală. Concepția care pretinde că esența lucrurilor este eternă nu se opune progresului mai mult decît concepția — aparent diametral opusă — care vede numai latura fenomenală, cantitativă, în neîncetată schimbare a lucrurilor, ignorînd existența laturii lor esențiale. Ambele concepții izolează esența lucrurilor de fenomenalitatea lor. Fie că esența lucrurilor este imuabilă, fie că ea nu este decît un cuvînt fără sens, orice efort de a o schimba devine absurd. Oamenilor nu le mai rămîne decît posibilitatea de a schimba doar unele însușiri fenomenale, întîmplătoare, individuale ale lucrurilor, nu însă esența lor.

Curentul care și-a cîștigat, încetul cu încetul, primul loc în filozofia burgheză, susținînd că despre esența lucrurilor nu se poate spune nici măcar că *nu* există, poartă numele de *pozitivism*. Deoarece însușirile fenomenale ale lucrurilor nu pot exista obiectiv decît în nemijlocită legătură cu esența lucrurilor, pozitivismul este nevoit să reducă lumea la ansamblurile de senzații ale oamenilor, să circumscrie obiectul științelor la stabilirea raporturilor de coexistență și de succesiune dintre aceste senzații și să limiteze obiectul filozofiei la analiza limbajului cu ajutorul căruia oamenii își organizează experiența lor senzorială. Considerînd „metafizică“[1] orice încercare de

[1] În filozofia contemporană, noțiunea de „metafizică“ are două sensuri: unul mai vechi și unul folosit îndeobște în filozofia marxistă. În accepția mai veche a acestei noțiuni, singura accepție de care țin seama pozitiviștii, metafizica este încercarea de a afirma ceva despre ceea ce există înafara conștiinței omului; în accepția marxistă a acestei noțiuni, metafizica este con-

Scanned with CamScanner

a explica esența lucrurilor, pozitiviștii socotesc „pozitivă“ numai descrierea ansamblurilor de senzații. După părerea lor, oamenii nu pot să aibă de-a face decît numai cu propriile lor senzații. De aceea, susțin ei, orice tentativă de a afla izvorul acestor senzații într-o lume care ar exista independent de om este sortită, inevitabil, eșecului și deci este lipsită cu desăvîrșire de orice sens.

În ciuda tuturor subtilităților verbale sub care își camuflează esența, pozitivismul rămîne una din multiplele înfățișări ale idealismului subiectiv. El n-a reușit să scape de metafizică. Metafizică nu e numai concepția care desparte esența de fenomen, absolutizînd caracterul relativ constant al esenței, ci și concepția care desparte fenomenul de esență, absolutizînd caracterul relativ schimbător al fenomenului. Ambele concepții sînt, datorită unilateralității lor, metafizice. Că pozitivismul este o concepție metafizică o dovedește și faptul că el ajunge la același rezultat ca și metafizica, pe care a combătut-o: *intransformabilitatea esenței lucrurilor*. Despărțită de fenomen, esența este izolată de cauza nemijlocită a transformării ei; despărțit de esență, fenomenul este izolat de efectul final al schimbării lui.

---

cepția care ignoră dialectica obiectivă și subiectivă, caracterul contradictoriu al lucrurilor și al reflectării lor în conștiința oamenilor. Pînă la făurirea materialismului dialectic, majoritatea sistemelor filozofice au fost, în ansamblul lor, metafizice, *în ambele sensuri*. Speculînd această situație istorică, pozitivismul confundă cele două sensuri ale noțiunii de metafizică, contestînd astfel posibilitatea elaborării unei filozofii care să admită existența obiectivă a lucrurilor, fără să fie totuși metafizică. Însă materialismul dialectic este tocmai o asemenea filozofie, în vreme ce pozitivismul rămîne o concepție metafizică în ambele sensuri, dar camuflată.

Scanned with CamScanner

Materialismul dialectic, explicînd ştiinţific unitatea contradictorie dintre stabilitatea temporară a esenţei lucrurilor şi schimbarea permanentă a fenomenalităţii lor, înlătură definitiv zidul artificial ridicat de metafizică între esenţă şi fenomen. De aceea, numai în lumina materialismului dialectic ne va apărea evidentă caducitatea întregului curent pozitivist.

În dezvoltarea lui, pozitivismul a parcurs mai multe etape. De la început, pe la mijlocul veacului trecut, cînd era reprezentat îndeosebi de filozoful francez Auguste Comte şi de filozoful englez John Stuart Mill, pozitivismul a contestat valabilitatea oricărei judecăţi cu privire la esenţa lucrurilor, cu privire la ceea ce nu este accesibil simţurilor. Mai tîrziu pozitivismul, reprezentat, de data aceasta, de filozofii austrieci Ernst Mach şi Richard Avenarius, încearcă sub numele de empiriocriticism să „depăşească definitiv" opoziţia ireductibilă dintre materialism şi idealism. Ei încearcă să-şi ascundă idealismul subiectiv în spatele unor cuvinte ca „dat originar", „element al lumii", „experienţă", pretins neutre atît faţă de materialism, cît şi faţă de idealism, dar, de fapt, numai ambigue, echivoce. În celebra sa carte „Materialism şi empiriocriticism", Lenin a arătat ce se ascundea în spatele acestor noi „cuvinţele".

În zilele noastre, pozitivismul, reprezentat, în primul rînd de faimosul „Cerc de la Viena", întemeiat în anul 1929 de Moritz Schlick împreună cu fizicianul Philipp Frank, matematicianul Hans Hahn, sociologul Otto Neurath şi logicianul Rudolf Carnap, încearcă să juxtapună empirismul şi raţionalismul, să-l combine pe Mach cu Leibniz şi Kant, acordînd un rol deosebit logicii formale şi, în cele din urmă, analizei sintaxei logice a limbajului ştiinţific. „Nu tre-

Scanned with CamScanner

buie să uităm niciodată — scrie Ph. Frank — că problema: care este «realitatea» unui obiect fizic n-are nici un sens"[1]. Pozitiviștii logici și semantici reamintesc mereu că „Cercul vienez" are marele merit de a fi restabilit funcția utilă a filozofiei, atunci cînd a recomandat filozofilor să-și limiteze preocupările la a face afirmații despre afirmații și nu afirmații despre așa-zisa „realitate". După părerea pozitiviștilor contemporani „... sarcina cea mai urgentă care revenea logicii științifice era de a dezrobi gîndirea de sub magia cuvintelor, de sub tirania limbajului"[2].

Apariția conflictului dintre contradicțiile *dialectice obiective*, descoperite de diferiți oameni de știință și metodologia *metafizică*, mînuită de cei mai mulți dintre ei, a fost speculată de către pozitiviști în sens relativist și subiectivist. Ei speculează acest conflict împotriva obiectivității adevărurilor științifice, împotriva oricărei afirmații despre ceea ce există independent de datele senzoriale.

Foarte mulți oameni de știință de o deosebită valoare, ca, de pildă, Albert Einstein, au fost cuceriți de învelișul „savant" al pozitivismului logic. „Din toată varietatea de impresii senzoriale — scrie Einstein — se rețin prin raționament, în mod arbitrar, complexe de senzații mereu repetate... și li se conferă noțiunea de obiect corporal. Logic, această noțiune nu este identică cu ansamblul de senzații indicat; ea este o creație arbitrară a spiritului omenesc"[3].

---

[1] Ph. Frank, *International Encyclopedia of Unified Science*, vol. I, nr. 7, University of Chicago Press, 1946, p. 54.

[2] Marcel Boll și Jacques Reinhart, *Les étapes de la logique*, Paris, 1946, p. 13.

[3] A. Einstein, *Physique et réalité*, în „Journal of the Franklin Institute", vol. 221, 1936, p. 314.

Scanned with CamScanner

Înțelegînd prin „proprietățile lucrurilor“ complexe de senzații, J. H. Tummers scrie: „Noi nu cunoaștem decît proprietățile lucrurilor, dar *existența*, această realitate subjacentă a fenomenelor, ne va scăpa întotdeauna“[1].

Acestei ultime etape a pozitivismului îi aparține și Alfred Jules Ayer, profesor de logică la Universitatea din Londra, autorul cărții: „Langage, vérité et logique“, pe marginea căreia vom însemna unele soluții ce se pot da, în lumina materialismului dialectic, problemelor pe care pozitivismul logic le consideră „insolubile“.

*

* *

Rupînd fenomenul de esență, prin ignorarea voită a esenței, A. J. Ayer reduce și el obiectul cunoașterii la senzațiile care oglindesc latura fenomenală, individuală, cantitativă a lucrurilor. Gîndirii nu-i acordă decît rolul de a organiza aceste senzații cu ajutorul limbajului și de a elabora definițiile conform cărora pot fi combinate cuvintele și propozițiile. După părerea lui, numai definițiile sînt adevărate cu necesitate. Propozițiile care au un „conținut factual“ nu pot fi decît probabile. Rostul cunoașterii este să anticipeze percepțiile viitoare cu ajutorul percepțiilor trecute.

Ideile expuse de Ayer în cartea sa pot fi grupate în jurul următoarelor patru întrebări principale care formează problema cunoașterii: obiectul cunoașterii,

---

[1] J. H. Tummers, *La physique théorique n'explique pas les phénomènes mais les décrit*, în „Actes du XI-ème Congrès International de Philosophie“, vol. VI, 1953, p. 65.

Scanned with CamScanner

mijloacele cunoașterii, valoarea cunoștințelor și scopul cunoștințelor.

Ayer restrînge obiectul cunoașterii la experiența senzorială. El scrie: „...vom menționa că nici o afirmație care se referă la o «realitate» de dincolo de limitele oricărei experiențe posibile a simțurilor nu va avea vreo semnificație literală; de aici rezultă că lucrările acelora care s-au străduit să descrie o asemenea realitate au fost toate sortite producției de nonsensuri"[1].

După Ayer, lucrurile, adică principalul obiect al cunoașterii noastre, n-au o existență obiectivă, ci sînt construcții pur logice, pe care gîndirea le construiește din datele senzoriale. Oamenii nu au de-a face cu scaune, mese etc. Ei nu pot să aibă de-a face decît cu fluxul necontenit al propriilor lor senzații, care sînt mereu altele, chiar dacă sînt uneori asemănătoare. Iluzia care îi face pe oameni să creadă că au de-a face cu lucruri de aceeași esență este întreținută de faptul că ei folosesc aceleași cuvinte în ocazii asemănătoare. Și pentru a fi consecvent, Ayer afirmă că sînt lipsite de „sens literal" nu numai propozițiile care afirmă existența unei lumi supraempirice, ci și propozițiile care neagă o asemenea lume. Ayer își dă seama că pentru a fixa gîndirii o limită trebuie să cunoști, într-un fel oarecare, ambele laturi ale acestei limite, adică trebuie să știi ceva și despre ceea ce se află „dincolo" de această limită.

Numai că cine ignorează calul pe care călărește nu înseamnă că... merge pe jos. Refuzul de a răspunde la problema fundamentală a filozofiei nu duce nicidecum la înlăturarea problemei fundamentale a

---

[1] A. J. Ayer, *op. cit.*, p. 40—41.

Scanned with CamScanner

filozofiei, ci camuflează, îndeobște, idealismul subiectiv.

De fapt, esența lucrurilor nu este nicidecum o pseudonoțiune produsă de stabilitatea cuvintelor, ci o realitate deopotrivă de obiectivă și cognoscibilă ca și latura lor fenomenală. Esența unui lucru este formată din ansamblul acelor însușiri ale sale fără de care acest lucru încetează de a mai fi el însuși; latura fenomenală a unui lucru este compusă din ansamblul celorlalte însușiri care, între anumite limite specifice, între cele două salturi nodale, care marchează apariția și dispariția unui anumit lucru, pot să se schimbe fără ca acel lucru să-și piardă identitatea, calitatea, esența.

Lucrul este unitatea dialectică dintre latura lui esențială — vremelnic constantă — și latura lui fenomenală — permanent variabilă. Între cele două salturi calitative prin care se naște și piere un anumit lucru, esența lui este aceea care îi păstrează identitatea. Prin însușirile lui esențiale, orice lucru este identic cu toate celelalte lucruri de același gen, iar prin însușirile lui fenomenale, el este deosebit de toate celelalte lucruri de același gen.

Contradicția lăuntrică dintre însușirile esențiale și cele fenomenale ale lucrurilor determină, în mod necesar, autodezvoltarea lor. Noul apare prin transformarea unor însușiri fenomenale, cantitative, întîmplătoare. Lucrurile se autodezvoltă datorită, printre altele, și contradicției dintre stabilitatea relativă a esenței și diferențierea necontenită a fenomenului.

Așadar, esența există în mod obiectiv. Dar poate fi ea cunoscută? Și dacă da, prin ce mijloace? Ayer recunoaște un singur mijloc al cunoașterii: experiența, datele simțurilor noastre. El disprețuiește pe

oricine „va afirma că este înzestrat cu o facultate intelectuală, care-i permite să cunoască fapte incognoscibile prin experiența simțurilor"[1]. De aici el și trage concluzia că nu se poate afirma nimic cu privire la esența lucrurilor; nici că ea există, nici că ea nu există.

Fără îndoială că esența nu poate fi cunoscută prin simțuri. Dar acest fapt nu justifică de loc ignorarea ei. Ignorînd esența lucrurilor, Ayer este nevoit să-i smulgă pe oameni în mod metafizic din mediul lor obiectiv. În concepția lui Ayer oamenii nu mai au de-a face cu obiecte reale, ci doar cu propriile lor percepții. Contactul obiectiv al oamenilor cu lucrurile a fost întrerupt de îndată ce oamenii pot cunoaște doar propriile lor senzații și nu pot face nici o afirmație cu privire la existența realității care provoacă aceste senzații. Prin urmare, simțurile nu-i leagă pe oameni de mediul lor înconjurător, ci, dimpotrivă, îi despart iremediabil de el. De aci Ayer merge mai departe și desparte tot atît de arbitrar propozițiile despre lucruri — care după el nu fac altceva decît să înregistreze coexistența și succesiunea unor percepții — de propozițiile despre propoziții — care, în logica lui, se mărginesc să stabilească regulile modului de întrebuințare a simbolurilor lingvistice. Astfel, gîndirii nu-i mai rămîne altceva de făcut decît să se îndeletnicească cu organizarea — desigur tot arbitrară, o dată ce nu se supune nici unei necesități de ordin obiectiv — a experienței senzoriale. După ce a întors filozofia cu spatele la esența lucrurilor și la legile lor de dezvoltare, Ayer nu-i mai poate permite gîndirii decît să înregistreze raporturile ase-

[1] A. J. Ayer, *op. cit.*, p. 40.

Scanned with CamScanner

mănătoare — totdeauna întîmplătoare — de coexistență și de succesiune dintre ansamblurile de senzații — totdeauna individuale — și să decreteze regulile înregistrării lor. Propozițiile care înregistrează raporturile dintre senzații sînt numite de către Ayer *sintetice* sau *factuale,* iar propozițiile care exprimă regulile înregistrării sînt numite *analitice* sau *tautologice*[1]. După Ayer, propozițiile factuale sînt numai probabile, deoarece pot fi oricînd dezmințite de o experiență viitoare, iar propozițiile analitice sînt singurele propoziții necesare, deoarece ele nu pot fi dezmințite niciodată, de nici o experiență, pentru că nu depind de nici o experiență.

Trecînd la problema valabilității cunoștințelor noastre, Ayer susține că senzațiile nu pot să ne dea nici un fel de informații despre ceea ce ar exista independent de ele, iar gîndirea nu poate decît să definească termenii cu ajutorul cărora ea organizează aceste senzații. Referindu-se la valabilitatea propoziției factuale, Ayer scrie: „N-are nici o importanță de cîte ori a fost ea verificată, căci rămîne totdeauna posibiliiatea

---

[1] În logica lui Kant, judecățile analitice sînt acele judecăți în care predicatul este implicat în subiect, iar judecățile sintetice sînt acele judecăți în care predicatul este adăugat dinafară subiectului. După Ayer, o propoziție este analitică, dacă validitatea sa depinde numai de definiția simbolurilor pe care le conține și sintetică, dacă validitatea sa este determinată de o experiență senzorială. De pildă, propoziția: „Cerneala din această sticlă este albastră“ este sintetică sau factuală, deoarece adevărul ei se verifică printr-o experiență senzorială, iar propoziția: „Toate corpurile au o anumită întindere“ este analitică sau tautologică, deoarece nu se referă la anumite percepții, ci se mărginește să stabilească identitatea dintre termenii corp și întindere. Într-adevăr, tautologia iese imediat la iveală dacă convertim această propoziție: „Tot ceea ce are întindere este corp“.

Scanned with CamScanner

ca ea să fie dezmințită cu prilejul viitor"[1]. Cînd vorbește însă de principiile logice și matematice, pe care le consideră propoziții tautologice, el subliniază că acestea „sînt adevărate în mod universal numai pentru că nu le permitem niciodată să fie altceva"[2].

Așadar, propozițiile care se referă la fapte nu sînt necesare, iar cele care sînt necesare nu se referă la fapte. Propozițiile factuale izvorăsc din experiența senzorială, iar cele tautologice sînt pur lingvistice, nu sînt o sintetizare a experienței. Aceste două categorii de propoziții sînt, după părerea lui Ayer, absolut eterogene, fără legătură între ele. „Și deoarece tautologiile și ipotezele empirice formează întreaga clasă a propozițiilor cu sens, sîntem îndreptățiți să conchidem că toate aserțiunile metafizice (adică orice judecată despre realitatea obiectivă — H. W.) sînt nonsensuri[3].

Mai departe. Propozițiile empirice, fiind supuse timpului, sînt numai probabile, în vreme ce, tautologiile, fiind atemporale, sînt necesare și universale. Tautologiile nu pot fi niciodată infirmate de experiență, deoarece ele nu au niciodată un conținut factual. Ele sînt ori definiții, ori consecințele unor definiții. „... axiomele unei geometrii nu sînt altceva decît definiții, iar teoremele unei geometrii nu sînt altceva decît consecințele logice ale acestor definiții"[4], scrie Ayer, declarîndu-se de acord cu empiriocriticistul francez Henri Poincaré, combătut încă

---

[1] A. J. Ayer, *op. cit.*, p. 98.
[2] *Ibidem* p. 105.
[3] *Ibidem*, p. 51.
[4] *Ibidem*, p. 113.

Scanned with CamScanner

de Lenin în „Materialism și empiriocriticism" și în „Caiete filozofice".

Cum poate o experiență să infirme o propoziție tautologică — se întreabă Ayer — de vreme ce tautologiile nu se referă la lucruri, ci la vorbire? El susține că nici o experiență nu poate să dezmintă legea terțiului exclus de pildă, deoarece afirmînd că este imposibil ca o propoziție și contradictoria ei să fie ambele false, orice propoziții care pot fi ambele false nu vor fi considerate contradictorii, *prin definiție*. Dacă se definește omul ca fiind o ființă rațională, atunci nici o ființă nerațională nu va fi socotită om și toate ființele raționale vor fi socotite oameni. Experiența nu poate să răstoarne niciodată o definiție, după părerea lui Ayer.

Legile logice ale gîndirii, pe care Ayer le socotește, de fapt, reguli ale vorbirii corecte, nu pot fi niciodată dezmințite de experiență; dar ele pot fi oricînd abandonate și înlocuite cu altele, deoarece sînt convenționale și numai în acest sens „apriorice"[1]. Trebuie făcută o distincție limpede între apriorismul transcendental al lui Kant și apriorismul convențional al lui Ayer. În logica lui Kant, judecățile analitice sînt inerente intelectului, iar în logica lui Ayer, propozițiile analitice sînt arbitrare. Ayer susține că există „multe logici posibile, dintre care fiecare este compusă din tautologii la fel de interesante pentru logician ca și «legile gîndirii» arbitrar alese de către Aristotel"[2].

---

[1] „Explicația dată de noi adevărurilor *apriori* ruinează sistemul transcendental al lui Kant" — conchide Ayer (*Op. cit.*, p. 252).

[2] A. J. Ayer, *op. cit.*, p. 111.

Scanned with CamScanner

Despărțirea laturii fenomenale a lucrurilor de latura lor esențială l-a dus pe Ayer la despărțirea, deopotrivă de metafizică, a propozițiilor analitice de propozițiile sintetice. În vreme ce propozițiilor sintetice li se îngăduie să se refere la senzațiile care oglindesc, de fapt, însușirile fenomenale ale lucrurilor, propozițiilor analitice le este interzisă referirea la esența lucrurilor. Ayer propune ca propozițiile care o definesc să fie formate din termeni care exprimă senzații. De pildă, pentru a-i feri pe oamenii fără spirit critic de „iluzia substanțialistă" care îi face să creadă că în spatele însușirilor sensibile există o entitate care le suportă, să se traducă frazele în care se întîlnește cuvîntul „scaun" în fraze în care să nu mai apară substantivul, ci adjective ca pătrat, roșcat etc., care desemnează însușirile și izvorul senzațiilor noastre exprimate de subiectul gramatical „scaun". „Problema «reducerii» lucrurilor materiale la conținuturi senzoriale — scrie el — este principala parte filozofică a tradiționalei probleme a percepției"[1]. Și deoarece, după Ayer, sărăcia limbajului omenesc obligă pe oameni să vorbească de lucruri materiale atunci cînd vor să descrie conținuturi senzoriale, el consideră că sarcina cea mai urgentă a filozofiei este să găsească regulile pentru traducerea enunțurilor materialiste, substanțialiste, în enunțuri senzoriale. În vreme ce enunțurile senzoriale nu pot să fie decît propoziții sintetice, regula conform căreia au fost obținute nu poate să fie decît o propoziție analitică.

Despărțirea de către Ayer, a propozițiilor analitice — care definesc termenii utilizați în propoziții și stabilesc regulile deductibilității unor propoziții din

---

[1] A. J. Ayer, *op. cit.*, p. 86.

Scanned with CamScanner

altele — de propozițiile sintetice — care exprimă raporturi între senzații — este rezultatul firesc al despărțirii de către el a fenomenului de esență, a relațiilor de lucrurile care se află în aceste relații, a raporturilor cantitative de calitatea lucrurilor a căror autodezvoltare se manifestă prin ele. De vreme ce nu recunoaște că fenomenul este înfățișarea sub care un lucru își manifestă esența, Ayer nu mai poate să înțeleagă legătura reală dintre judecățile sintetice și cele analitice. Ayer nu acordă nici o atenție noțiunilor — care în logica materialistă au rolul primordial — deoarece tocmai ele sînt formele logice care oglindesc esența lucrurilor. Logica lui Ayer este o logică a propoziției[1]. Pentru Ayer nu există decît raporturi empirice, între „conținuturi senzoriale" și raporturi lingvistice, între „particule logice".

Înțelegerea unității dintre însușirile fenomenale și cele esențiale ale lucrurilor a permis marxism-leninismului să elaboreze, pentru prima oară în istoria filozofiei, o gnoseologie riguros științifică. Descoperind rolul determinant al practicii în cunoaștere și caracterul dialectic al procesului de cunoaștere, clasicii marxism-leninismului au fundamentat științific posibilitatea oamenilor de a cunoaște și de a transforma esența lucrurilor.

În activitatea de transformare a mediului înconjurător, oamenii acționează nemijlocit asupra însușiri-

---

[1] Referindu-se la logica pozitivismului contemporan, Roger Garaudy scrie: „De altfel, desprinzîndu-se de logica predicatelor (care implică punerea unui subiect), ei credeau că elimină «metafizica» și că pot să se oprească la o logică a relațiilor, la o logică fără subiect; astfel, nu se va mai vorbi decît de «propoziții» și nicidecum de «lucruri» sau de «judecăți». (R. Garaudy, *De l'empirisme logique à la sémantique*, „Revue philosophique", nr. 2, 1956, p. 223).

Scanned with CamScanner

lor fenomenale ale lucrurilor. Prin senzațiile determinate de contactul direct cu lucrurile, oamenii reflectă mai întîi latura fenomenală a realității obiective. Dar însușirile individuale, fenomenale ale lucrurilor, chiar ale acelora care au aceeași esență, fiind mereu altele, oglindirile lor nu se consolidează în conștiința oamenilor, ci, dimpotrivă, se estompează unele pe altele, permițînd reflectarea numai a însușirilor esențiale, care sînt mereu aceleași atîta timp cît se menține calitatea, lucrul respectiv. Astfel se pregătește saltul calitativ al cunoașterii omenești de pe treapta senzorială pe cea rațională. Oglindirea, în procesul practicii, a însușirilor fenomenale ale lucrurilor de același fel dă oamenilor posibilitatea să reflecte la un anumit moment și esența lucrurilor, fixînd, cu ajutorul limbajului, reflectarea ei în noțiuni, care sînt — după cum arată Lenin — tot atîtea puncte de reper în procesul cunoașterii.

Este adevărat că prin experiență oamenii nu pot să aibă de-a face direct cu esența lucrurilor asupra cărora acționează. Esența lucrurilor nu este accesibilă simțurilor. Numai rațiunea o poate reflecta. Insă rațiunea nu poate să oglindească esența lucrurilor decît pe baza datelor senzoriale, care oglindesc însușirile fenomenale *obiective* ale lucrurilor. Impotriva lui Ayer, experiența nu se reduce numai la latura ei subiectivă, formată din ansambluri de senzații, ci are și o latură obiectivă: acțiunea materială asupra lucrurilor. Reflectînd însușiri obiective ale lucrurilor, senzațiile leagă oamenii de lucrurile materiale și nu îi izolează de ele, după cum pretinde Ayer.

In procesul cunoașterii, oglindirea senzorială a însușirilor fenomenale ale lucrurilor este depășită de oglindirea rațională a esenței lucrurilor, printr-o ne-

Scanned with CamScanner

gare dialectică: oglindirea senzorială este negată, legătura dintre conștiință și lucruri, stabilită de ea, este păstrată, formîndu-se astfel noțiunile, judecățile și raționamentele. Unitatea dialectică subiectivă dintre senzorial și rațional este determinată, prin practică, de unitatea dialectică obiectivă dintre însușirile fenomenale și cele esențiale ale lucrurilor. Senzorialul reflectă fenomenele, iar raționalul — esența ascunsă în spatele lor. Îndepărtîndu-se de însușirile fenomenale ale lucrurilor, ideile dezvăluie mai temeinic lucrurile, deoarece le oglindesc esența. „Gîndirea, — subliniază Lenin — pornind de la concret la abstract, nu se îndepărtează — dacă este *justă*... — *de* adevăr, ci se apropie de el... abstracțiile științifice (juste, serioase, nu absurde) reflectă natura mai profund, mai exact, mai *complet*"[1]. Judecățile analitice sînt adevărate cu necesitate nu pentru că rămîn *dincoace* de experiență, ci, dimpotrivă, pentru că pătrund *dincolo* de experiență.

Axiomele și definițiile logicii și matematicii nu sînt dezmințite de nici o experiență, nu pentru că „nu le permitem niciodată să fie altceva" — după cum susține Ayer, ci pentru că ele oglindesc raporturi esențiale, necesare și generale pe care oamenii le-au descoperit și le-au verificat în practică de miliarde de ori.

Judecățile analitice sînt incontestabile nu pentru că practica nu se poate înălța pînă la ele, ci pentru că însăși practica le-a înălțat pînă la nivelul certitudinii. Într-o judecată analitică, predicatul este cuprins în subiect, deoarece esența pe care o reflectă predicatul este cuprinsă în lucrul la care se referă subiec-

---

[1] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, E.S.P.L.P., 1956, p. 140.

tul. Într-o judecată sintetică, așa cum o concepe Ayer, predicatul se află în afara subiectului, deoarece raportul obiectiv dintre lucrul la care se referă predicatul și acela la care se referă subiectul nu este esențial, necesar și general, ci fenomenal, întîmplător și individual. În vreme ce legătura dintre „corp" și „întindere" este necesară, legătura dintre „cerneală" și culoarea „albastră" nu este necesară. De aceea, primele două noțiuni formează o judecată analitică, iar celelalte, una sintetică.

Așadar, deosebirea dintre judecățile analitice și cele sintetice nu constă în faptul că primele sînt pur și simplu niște decrete lingvistice ale gîndirii, iar celelalte provin din experiență și sînt supuse ei, ci în faptul — folosind clasificarea lui Ayer — că în vreme ce judecățile analitice oglindesc necesarul, cele sintetice reflectă numai întîmplătorul. Între judecățile analitice și cele sintetice nu există o genună, ci numai o distincție logică și gnoseologică. În istoria științelor, practica a dovedit de mai multe ori că o judecată, considerată analitică, nu era, în realitate, decît sintetică, iar o alta, considerată sintetică, era în realitate analitică. Judecata: „Corpurile sînt grele" pe care Kant o considera sintetică, s-a dovedit, o dată cu dezvoltarea științei, a fi analitică, iar judecata „Societățile omenești sînt organizate în state", pe care veacurile trecute au considerat-o analitică, s-a dovedit, în zilele noastre, a fi sintetică.

Aceasta nu înseamnă că judecățile analitice și sintetice se pot transforma unele într-altele. Logic, ele sînt perfect distincte. Dar cunoașterea noastră, sub presiunea permanentă a practicii, se poate înălța de la judecățile accidentale, sintetice, la judecățile necesare, analitice, sau poate să constate, totodată, că s-a

Scanned with CamScanner

înșelat în aprecierea valorii gnoseologice a unei judecăți.

Desigur că orice judecată este, prin forma ei, subiectivă. În realitatea obiectivă nu există nici un fel de judecăți. Dar prin conținutul ei, orice judecată, pe care practica a verificat-o, reflectă realitatea obiectivă și deci este adevărată. Numai felul cum oglindesc oamenii lumea este subiectiv. Ceea ce oglindesc ei este însă obiectiv, există independent de conștiința și voința lor. Definiția: „Revoluția este trecerea puterii de stat din mîinile clasei reacționare în mîinile clasei progresiste" nu poate fi dezmințită de practică nu pentru că ori de cîte ori vom constata altceva nu vom numi acel eveniment revoluție, ci pentru că, în mod obiectiv, revoluționară nu este decît o asemenea trecere și de aceea vom numi revoluție numai un asemenea eveniment. Caracterul necesar al unei definiții științifice este determinat de legitatea obiectivă a realității, de raportul necesar obiectiv pe care îl reflectă definiția și nu de convenționalitatea subiectivă a unor reguli lingvistice arbitrar alese, cum pretinde Ayer.

Se poate admite că judecățile analitice sînt „mai adevărate" decît cele sintetice. Dar aceasta numai în sensul că, spre deosebire de cele sintetice, judecățile analitice reflectă mai profund realitatea obiectivă. Nu numai validitatea propozițiilor sintetice depinde de criteriul „verificabilității", după cum susține Ayer. Tot practica verifică, în ultimă instanță, și autenticitatea judecăților analitice. Numai cine a izbutit să cunoască însușirile esențiale ale tuturor lucrurilor de același gen și legile autodezvoltării lor este în stare să acționeze cu certă eficacitate asupra unei mase de lucruri care aparțin acelui gen. Este cu totul greșită

afirmația lui Ayer potrivit căreia a aprecia „că o propoziție geometrică sau un sistem de propoziții geometrice sînt false înseamnă a spune că sînt contradictorii“[1]. Oricît de corectă, adică de necontradictorie ar fi o judecată analitică, ea rămîne falsă dacă nu oglindește un raport necesar obiectiv.

Firește că, datorită infinității lumii și a autodezvoltării ei permanente, formele logice ale cunoașterii nu pot să oglindească nenumăratele însușiri esențiale și legi de dezvoltare ale lucrurilor decît treptat. De aceea, adevărurile, oricît de profunde ar fi ele, nu pot fi decît relative. Dar relativitatea adevărurilor nu anulează nicidecum obiectivitatea lor. Relativitatea nu înstrăinează adevărurile omenești de realitatea obiectivă, ci dimpotrivă, le apropie din ce în ce mai mult de ea. Relativitatea adevărurilor nu este determinată numai de subiectivitatea formelor pe care le îmbracă ideile, ci și de obiectivitatea conținutului lor. „În fapt, — scrie Engels — orice imagine mintală a sistemului cosmic este și rămîne limitată obiectiv de condițiile istorice și subiectiv de structura fizică și spirituală a autorului ei“[2].

Înțelegerea științifică, materialist-dialectică, a relativității adevărurilor, exclude relativismul idealist-subiectiv profesat de pozitiviștii contemporani. Susținînd că „... termenii «adevărat» și «fals» nu se referă la nimic, ci funcționează în frază numai ca semne de aserțiune sau de negație“[3], Ayer ajunge la concluzia că „... dacă observația despre care vorbește o anumită propoziție dată este conformă cu așteptarea

---

[1] A. J. Ayer, *op. cit.*, p. 125.

[2] F. Engels, *Anti-Dühring*, ediția a II-a, E.S.P.L.P., 1955, p. 46.

[3] Ayer, *op. cit.*, p. 122.

Scanned with CamScanner

noastră, adevărul acestei propoziții a fost confirmat"[1]. După părerea lui Ayer — care pretinde că a depășit antagonismul dintre materialism și idealism — o idee nu devine adevărată prin confruntarea obiectivă cu realitatea, ci prin confruntarea subiectivă cu așteptările noastre.

Nu este deci de mirare că, pentru Ayer, scopul cunoașterii raționale este să formuleze judecăți empirice, care prevăd viitoarele senzații, și să desfășoare un sistem de tautologii, care explicitează toate implicațiile definițiilor arbitrar alese. Și aceasta, deoarece nu există nici un om „care să fie capabil să vadă dintr-o singură privire tot ceea ce implică definițiile sale"[2].

Iată în ce constă, după părerea lui Ayer, obiectul, mijloacele, valoarea și scopul cunoașterii omenești.

Filozofia pozitivistă nu se limitează la gnoseologie; esența ei de clasă apare mult mai clar atunci cînd pătrunde în domeniul științelor sociale. Aici, Ayer, după ce în gnoseologie a despărțit în mod metafizic fenomenul de esență, judecățile sintetice de cele analitice și teoria de practică, izolează judecățile descriptive, constatative, de cele de valoare, apreciative, socotindu-le pe acestea din urmă ca lipsite de sens, ca pseudojudecăți. Propoziția apreciativă „Rău ai făcut furînd acești bani!" nu are sens, după Ayer, decît în măsura în care conține propoziția constatativă: „Ai furat acești bani". Propoziția constatativă nu-și sporește sensul dacă i se adaugă simbolul etic „rău", deoarece acesta nu spune nimic nou despre faptă, ci exprimă numai dezaprobarea vorbitorului. Ayer izolează cu desăvîrșire „legile sociale",

---

[1] Ayer, *op. cit.*, p. 138—139.
[2] *Ibidem*, pp. 118.

Scanned with CamScanner

pe care le împarte în definiții și ipoteze, de normele morale, pe care le consideră simple îndemnuri emoționale. După ce arată că etica se ocupă numai de definițiile termenilor etici, Ayer scrie: „Propozițiile care descriu fenomenele de experiență morală și cauzele lor trebuie atribuite științei psihologiei și sociologiei. Îndemnurile la virtutea morală nu sînt propoziții în nici un fel, ci exclamații sau comandamente, care sînt menite să suscite din partea cititorului o acțiune de un anumit fel"[1]. Și imediat mai departe, Ayer subliniază: „În consecință, ele nu aparțin nici unei ramuri a filozofiei sau a științei"[2].

În aceeași situație se află, după părerea lui Ayer, și judecățile estetice.

În realitate, lucrurile se petrec cu totul altfel. Între valoare și necesitate, între legile sociale și regulile morale există o unitate dialectică. Lozinca: „Oameni cinstiți din întreaga lume, apărați pacea!" exprimă în același timp *judecata existențială:* „Există posibilitatea împiedicării unui nou război", *judecata de valoare:* „Este bine să se împiedice un nou război", și *îndemnul* la realizarea acestei posibilități. Judecățile se adresează minții, iar îndemnul, și voinței. Un îndemn are *valoare* numai cînd întovărășește judecăți *adevărate,* a căror obiectivitate este confirmată de sensul firesc al dezvoltării sociale.

* * *

Nu este greu de înțeles cui îi slujește descriptivismul acesta contemplativ al filozofiei pozitiviste. Ajunge să-l urmărești cum își îndeplinește misiunea

---

[1] Ayer, *op. cit.*, p. 145.
[2] *Ibidem.*

Scanned with CamScanner

lui politică. Profitînd de insuficienta pregătire filozofică a maselor, pozitivismul izbutește, uneori, să devină, spontan, nu sub forma lui savantă, filozofia celor care cred că n-au nici o filozofie. Cine se mulțumește să contemple evenimentele, fără să se străduiască să pătrundă pînă la esența lor, nu izbutește să le cunoască și cu atît mai puțin, să le stăpînească.

Iată un exemplu recent din realitatea socială. Unii intelectuali din țările apusene, cu vederea scurtată de pozitivism, disprețuind înțelegerea esenței evenimentelor sociale și limitîndu-se la aprecierea superficială a laturii lor fenomenale, s-au lăsat ușor dezorientați, confundînd revoluția cu contrarevoluția în aprecierea evenimentelor din Ungaria. În realitate, nu orice încercare de a răsturna puterea de stat existentă este revoluționară. Revoluționară este numai trecerea puterii politice din mîinile clasei reacționare în mîinile clasei revoluționare, progresiste. Încercarea elementelor reacționare din Ungaria de a smulge puterea politică din mîinile clasei muncitoare a fost contrarevoluționară. Cei ce au înțeles aceasta au dat contrarevoluției riposta cuvenită și au salvat revoluția.

Pentru a-și îndeplini sarcina lui politică, pozitivismul se zbate să ascundă în toate domeniile deosebirea esențială dintre ceea ce este progresist și ceea ce este reacționar. Că este așa o dovedește și frica cu care se dezvinovățește Ayer de învinuirea care i s-ar putea aduce, că „lupta" lui împotriva „oricărei metafizici" ar putea duce la ateism. „... dacă aserțiunea că există un dumnezeu este lipsită de sens, atunci și aserțiunea ateilor că nu există dumnezeu este de asemenea lipsită de sens, deoarece numai o propoziție cu sens poate fi contrazisă de una cu sens"[1], scrie Ayer.

---

[1] Ayer, *op. cit.*, p. 163.

Scanned with CamScanner

Iar ceva mai departe, conchide că „... după explicația pe care am dat-o aserțiunilor religioase, nu există un temei logic pentru antagonismul dintre religie și știința naturii“[1].

Este limpede că gnoseologia lui Ayer nu perfecționează cunoașterea omenească, ci o derutează. Pozitivismul contemporan se zbate să oblige gîndirea să alunece la suprafața lucrurilor și a evenimentelor, pentru a nu da peste legile sociale care vestesc sfîrșitul exploatării omului de către om, pentru ca să nu ajungă să distingă adevărul de fals, binele de rău, frumosul de urît, viitorul de trecut.

Pentru cine stă cu spatele la esența lucrurilor, nu mai există nici identitate esențială și nici deosebire esențială. Dar acoperirea cîtorva perechi de ochi nu poate să întunece zorile clare ale istoriei conștiente a omenirii.

---

[1] Ayer, *op. cit.*, p. 165.

Scanned with CamScanner

CUVINTILISMUL

Filozofii semantici încearcă să umfle semantica pînă la proporțiile monstruoase ale unei „științe a științelor". De fapt semantica este numai una din ramurile lingvisticii.

Sensul cuvintelor și expresiilor avînd o serioasă însemnătate pentru studiul limbii, semanticii trebuie să i se acorde importanța cuvenită în lingvistică.

Ideologii imperialiști vorbesc însă despre semantică în cu totul alt sens. Semantica este prezentată de ei ca un leac universal, capabil să izbăvească omenirea de toate relele. Așa se explică nerușinarea cu care ei își denumesc filozofia lor: „pozitivism terapeutic". Cartea unuia dintre ei chiar se numește „Știință și sănătate".

Semanticul american Richard North afirmă că: „Știința nouă declară că toate nenorocirile vieții pămîntești a omenirii sînt în cea mai mare măsură, dacă nu exclusiv, rezultatul incapacității oamenilor de a se înțelege între ei". În concluzie, el atrage atenția omenirii că „tămăduirea poate veni dacă nu imediat, în orice caz relativ repede, numai prin îmbunătățirea mijloacelor de comunicare, adică numai prin ameliorarea limbii".

Scanned with CamScanner

Un alt adversar al raţiunii omeneşti, contele Alfred Korzibschi, se chinuie să-i convingă pe puţinii naivi care-l iau în seamă că: „în viaţa personală, neînţelegerile lingvistice duc la tulburări patologice, în viaţa particulară ele duc la conflicte familiale, în viaţa socială ele duc la lupte politice şi la revoluţii, în relaţiile internaţionale ele duc la războaie mondiale".

Soluţia tuturor relelor — spun semanticii — a fost în sfîrşit descoperită: un curs de semantică obligatoriu şi general va mîntui lumea.

Ironizîndu-i pe idealişti, Marx şi Engels scriau: „Un isteţ şi-a închipuit o dată că oamenii se îneacă în apă numai fiindcă ar fi stăpîniţi de *ideea greutăţii*. Dacă ei şi-ar scoate din cap această idee, declarînd-o, de pildă, drept o reprezentare superstiţioasă, religioasă, ei ar fi în afară de orice pericol de înec"[1].

Filozofii semantici contemporani se dovedesc mult mai stupizi. După părerea lor, relele de care suferă societatea capitalistă nu numai că nu se datoresc unor cauze obiective, dar nici măcar unor idei greşite, ci numai exprimării verbale incorecte.

„«Progres», «democraţie», «libertate» — ce analfabetism semantic!" — strigă indignaţi purtătorii de cuvînt ai cercurilor imperialiste.

„Cîte vărsări de sînge pentru cuvîntul «libertate» total lipsit de sens atît pentru asasini, cît şi pentru cei asasinaţi!" — exclamă cu perfidie economistul semantic american Stuart Chase. După părerea lor, asemenea cuvinte sînt simple himere, ivite din pricina întrebuinţării necritice a cuvintelor.

---

[1] K. Marx—F. Engels, *Ideologia germană*, E.S.P.L.P., 1956, pp. 9—10.

Scanned with CamScanner

„Cuvîntul — scrie semanticul american Johnson în cartea sa „Omenirea în impas" — nu indică obiecte reale, însușirile și relațiile lor, ci stări ale organismului". După părerea lui Johnson, convingerea oamenilor normali că, adresîndu-se unii altora cu ajutorul limbii, fac schimb de idei despre realitatea care există independent de ei, este o grosolană iluzie.

Filozofii semantici nu fac nici o deosebire între oamenii normali, care sînt convinși că vorbesc între ei despre realitatea obiectivă, și bolnavii mintali, care consideră că tot ce trece prin mintea lor tulbure există în realitate. Și unii și alții rămîn sclavii limbii — conclud semanticii.

Pentru ca omenirea să scape de sub „Tirania cuvintelor" — cum își intitulează Stuart Chase una din cărțile sale — trebuie să primească o educație semantică.

„Explicîndu-i copilului ce este un trandafir — scrie Johnson — trebuie să-i spunem că trandafirul este un cuvînt care înmănunchează diferite senzații olfactive, vizuale și tactile."[1]

Deci, trandafirul nu este un lucru real, ci numai un cuvînt. După părerea semanticilor, limba este legătura convențională dintre reacțiile laringelui și diferite alte mișcări ale corpului. Cuvîntul este deci legătura dintre un complex de sunete și un complex de senzații. Omul, în loc să facă diferite acțiuni, emite sunete, care înlocuiesc aceste reacții.

---

[1] Vezi M. Iaroșevschi, *Idealismul semantic—filozofia reacțiunii imperialiste*, în vol. *Impotriva filozofilor apologeți ai imperialismului americano-englez*, ed. Acad. R.P.R., 1952, pp. 79, 86.

Scanned with CamScanner

Așadar — potrivit absurdităților debitate de semantici — structura societății depinde de structura limbii, iar structura limbii de structura organismului.

„Parfumul“ semantic n-a izbutit să risipească mirosul respingător al vechiului biologism!

Negînd în mod perfid orice legătură dintre cuvinte și lucruri, filozofii semantici prescriu capitalismului muribund următoarea rețetă: să izgonească din vocabularul tuturor limbilor orice cuvînt care nu este direct legat de un anumit complex de senzații și să confecționeze o „sintaxă pură“ unică și universal valabilă, impunînd, în cele din urmă, tuturor popoarelor, o singură limbă, epurată de toate cuvintele care nu exprimă un anumit complex de senzații.

Rețeta semantică pornește de la ideea că, de pildă cuvîntul „omenire“ este lipsit de sens, deoarece nu corespunde nici unui complex de senzații. A văzut cineva vreodată omenirea?!...

Nu întîmplător, filozofii semantici raționează ca orice patron capitalist: „Să lăsăm baltă toată această vorbărie fără sens despre «muncă» și «capital», despre «profituri» și «exploatare». Toate aceste cuvinte fără sens sînt născocite de anumiți agitatori politici care acționează asupra emoțiilor noastre. Să vorbim de la om la om și să încercăm să ne înțelegem unii pe alții“.

Spre deosebire de patronii capitaliști care nu știu că sînt filozofi semantici, filozofii semantici știu că slujesc pe patronii capitaliști. Ei sînt gata să folosească orice mijloc, oricît de josnic ar fi, pentru a întîrzia cu încă o clipă prăbușirea orînduirii burgheze. Întreaga filozofie semantică se reduce, în ultimă instanță, la un singur principiu: păstrarea lucrurilor așa cum sînt ele în societatea capitalistă.

Filozofii semantici se dau peste cap să ascundă groaza burgheziei imperialiste în fața oricărei schim-

Scanned with CamScanner

bări, în spatele lozincii mincinoase: „Prin reforma limbii, la reforma societății!“

După părerea acestor paznici ai burgheziei contemporane, nu lupta politică de clasă a exploatașilor împotriva exploatatorilor va scoate „omenirea din impas“, ci lupta profesorilor de semantică împotriva cuvintelor „lipsite de sens“.

* * *

Idealismul semantic — reprezentat de filozofi ca B. Russell, R. Carnap, A. Ayer și alții — reduce întreaga realitate obiectivă la senzațiile subiectului, susținînd că toate noțiunile generale cu care operează științele naturii și ale societății nu sînt decît niște simple sunete goale, lipsite de sens obiectiv.

Idealismul semantic nu este, în fond, nimic altceva decît o varietate a idealismului subiectiv al lui Ernst Mach, apărut la sfîrșitul veacului trecut și zdrobit de Lenin în nemuritoarea sa operă „Materialism și empiriocriticism“.

Spre deosebire de machiști, care se chinuie să „demonstreze“ că simțurile nu ne leagă de realitatea obiectivă ci, dimpotrivă, ne despart de ea, idealiștii semantici încearcă să ne convingă că nu există nici o legătură între limbă și realitatea obiectivă.

După părerea lor, limba nu este nimic altceva decît legătura dintre reacțiile laringelui și diferite alte mișcări ale corpului omenesc. Idealiștii semantici susțin că orice cuvînt care nu este expresia unei senzații subiective nemijlocite nu este, de fapt, un cuvînt, ci numai un sunet gol. Ei reduc gîndurile la o simplă operație de organizare a senzațiilor subiective cu ajutorul simbolurilor lingvistice.

Scanned with CamScanner

Logica — concepută de Aristotel ca o știință a legilor gîndirii corecte — este redusă de idealiștii semantici la un ansamblu de reguli arbitrare, care dau oamenilor posibilitatea de a-și „aranja“ senzațiile într-o oarecare ordine.

După părerea idealiștilor semantici, regulile logicii — ca, de altfel, toate legile științelor naturii și ale științelor sociale — „reflectă“ realitatea obiectivă exact în aceeași măsură în care un număr de telefon „reflectă“ individualitatea abonatului.

Problema raportului dintre individual și general — unul din aspectele problemei fundamentale a filozofiei — este „depășită“ cu ușurință de idealiștii semantici. De ce să fie imposibilă îmbinarea senzațiilor individuale cu regulile generale, de vreme ce este posibilă fixarea regulilor generale ale jocurilor de cărți „solitaire“ și „pasiență“, care se joacă individual? — se întreabă cu candoare idealistul semantic Alfred Ayer. Și deoarece logica rămîne numai un mod de organizare a senzațiilor individuale cu ajutorul cuvintelor, regula fundamentală a filozofiei semantice cere cuvintelor să rămînă permanent în imediata apropiere a senzațiilor. Orice îndepărtare a cuvintelor de senzații îi poate rătăci pe oameni în „jungla limbii“, dîndu-le în același timp iluzia că vorbele lor exprimă ceva ce există într-adevăr. Toate nenorocirile vieții pămîntești își au izvorul în această primejdioasă iluzie, după părerea idealiștilor semantici. Credința în progres este unul din cei mai mari dușmani ai omenirii, a scris mai de mult scriitorul englez reacționar Aldous Huxley. Idealiștii semantici vor să lase impresia că au găsit și explicația științifică a acestui fapt. Însăși expresia „progresul omenirii“ este total lipsită de sens, după părerea lor.

Scanned with CamScanner

Cine a văzut vreodată omenirea? Cine a cinematografiat vreodată progresul? În loc de „progresul omenirii“ idealiștii semantici ne permit să spunem numai atît: „Cu mii de ani în urmă, cînd se întîlnea un grup de oameni cu o mlaștină, mlaștina rămînea și grupul de oameni pierea. Astăzi, piere mlaștina și rămîne grupul de oameni“. Și totuși, cîți oameni și-au vărsat inutil sîngele pentru progresul omenirii, pentru această iluzie! — se înduioșează, cu perfidie, idealiștii semantici... Ei se dau peste cap să convingă lumea că omenirea nu poate să iasă din impas decît dacă se eliberează de sub despotismul cuvintelor lipsite de sens.

Cuvîntul nu este însă legătura dintre un complex de sunete articulate și un anumit complex de senzații, după cum pretind semanticii — discipolii contemporani ai episcopului Berkeley și ai idealistului subiectiv Mach — ci unitatea dintre un complex de sunete și un sens, care oglindește fie însușirile esențiale ale unei clase de lucruri, fie raporturi obiective între acestea.

Cuvintele din vocabularul oricărei limbi sînt o unitate dintre un complex fonetic și o noțiune. Așadar, în general, sensul cuvintelor conține o noțiune. Cuvîntul reflectă numai generalul — spunea Lenin.

În lupta lor cu mediul înconjurător, în munca lor, în practica lor social-istorică, oamenii ajung, la un moment dat, printr-un salt calitativ al cunoașterii, să descopere însușirile esențiale — și care se repetă — ale lucrurilor asupra cărora acționează. Însă însușirile esențiale, caracteristice, ale lucrurilor nu se pot reflecta în mintea omenească decît sub formă de noțiuni, iar noțiunile nu pot căpăta formă decît dacă sînt „învelite“ într-un complex de sunete, împreună

cu care formează cuvîntul. În acest sens, cuvîntul este învelișul material al noțiunii.

Făurind cuvintele, oamenii au devenit capabili să „învelească" însușirile esențiale — oglindite în mintea lor — ale mediului înconjurător, împotriva căruia luptau din greu și să le comunice și tovarășilor de muncă, păstrîndu-le astfel și pentru ei înșiși.

„Limba — scrie Marx — *este* adevărata conștiință practică, existentă și pentru alți oameni, deci și pentru mine însumi..."[1]

Nu există gîndire fără limbă. Nu există noțiuni fără cuvinte. Noțiunea nu preexistă cuvîntului, ci se formează în el și prin el. Cuvîntul nu este numai expresia noțiunii, ci participă nemijlocit la însăși formarea noțiunii.

Cuvîntul nu are numai o funcție comunicativă, ci și o funcție constitutivă. El cooperează la formarea noțiunii. Vorbind, oamenii au căpătat posibilitatea să abstractizeze și să generalizeze, adică să gîndească, ridicîndu-se pe o treaptă calitativ superioară față de animale.

Cu ajutorul cuvintelor, oamenii au reușit să se desprindă de aspectele individuale ale lucrurilor și să pătrundă pînă la esența lor, pînă la legea lor.

Fiind în stare să se desprindă, cu ajutorul cuvintelor, de aspectele necaracteristice ale lucrurilor, oamenii nu se îndepărtează de realitatea obiectivă ci, dimpotrivă, devin capabili să descopere legile ei obiective de dezvoltare.

Este adevărat că cuvintele nu se confundă cu lucrurile a căror esență sau a căror lege o desemnează. Lucrurile există independent de conștiința omenească,

---

[1] K. Marx — F. Engels, *Ideologia germană*, E.S.P.L.P., 1957, p. 27.

Scanned with CamScanner

în vreme ce cuvintele sînt numai desemnarea însușirilor generale ale lucrurilor oglindite de mintea omenească. Cuvintele nu sînt legate nemijlocit de lucrurile la care se referă, ci prin mijlocirea noțiunilor pe care le conțin. Între lucruri și cuvinte există o legătură obiectivă, cu caracter social, care s-a născut pe baza muncii în comun a oamenilor, în procesul comunicării dintre ei.

Legătura dintre realitatea obiectivă și limbă s-a stabilit, de-a lungul mileniilor, prin intermediul gîndirii, pe baza practicii social-istorice a omenirii. La rîndul ei, gîndirea nu poate reflecta legile realității obiective decît cu ajutorul limbii.

Așadar, limba nu deformează gîndirea, ci, dimpotrivă, o ajută să capete formă.

În ura lor neputincioasă împotriva progresului, filozofii semantici se zbat să rupă limba de gîndire, să arunce în aer puntea de legătură dintre limbă și realitatea obiectivă, pentru a lovi în posibilitatea oamenilor de a cunoaște și de a transforma lumea. Rupînd gîndirea de limbă, ei vor să-i împingă pe oamenii muncii, care luptă pentru un trai mai bun, pentru pace, pentru socialism, în fundătura agnosticismului. Rupînd limba de gîndire, ei vor să paralizeze lupta revoluționară a proletariatului împotriva monstruoasei exploatări capitaliste.

„Ce este «valoarea» pe care se sprijină întreaga doctrină economică a lui Marx?“ — întreabă indignat economistul american Stuart Chase: „Valoarea, ca ceva deosebit de preț și aflîndu-se dincolo de el, este o noțiune mistică!“ — răspunde cu siguranța ignorantului Stuart Chase. În altă parte, îndreptînd în continuare, idealismul semantic împotriva marxismu-

lui, el insistă: „Valoarea este tot atît de imperceptibilă ca și Atotputernicul".

Dar și alte noțiuni științifice ale marxismului îl neliniștesc pe paznicul ideologic al monopoliștilor americani. „Capitalul, capitalismul, monopolul, trusturile, proprietatea — oare toate acestea nu sînt niște abstracțiuni deșarte?" — continuă să întrebe Chase. „Șomajul — ne «explică» el — nu există ca obiect. Nu puteți dovedi că există altfel decît ca un cuvînt".

Idealiștii semantici se zbat să zdruncine, astfel, încrederea din ce în ce mai mare pe care o au oamenii muncii din lumea întreagă în conținutul obiectiv, în adevărul cuvintelor în care se exprimă ideologia revoluționară a proletariatului. Iată misiunea politică a aberațiilor idealismului semantic.

În realitate, limba este învelișul material al gîndirii. Nu există limbă fără gîndire, există însă propoziții care exprimă gînduri false. Mai există clase sociale care au interesul de a minți.

Lupta filozofilor semantici împotriva cuvintelor abstracte face parte integrantă din lupta ideologilor imperialiști împotriva adevărului. Sub lozinca: „Atenție la lucrurile concrete", filozofii semantici încearcă să ascundă ura burgheziei imperialiste împotriva posibilității oamenilor de a descoperi și de a folosi legile obiective ale naturii și societății în interesul omenirii. Dacă oamenii s-ar lăsa convinși de filozofii semantici și ar izgoni din vocabularul lor toate cuvintele care nu sînt direct legate de un anumit complex de senzații, care nu se referă direct la lucruri concrete, pe care le poți arăta cu degetul, ei ar rămîne lipsiți de orice fel de abstracții științifice. Cuvîntul „capital", de pildă, nu se referă la ceva pe care îl poți arăta cu degetul. O grămadă de bani nu este un capi-

Scanned with CamScanner

tal. Capitalul este o relație socială între proprietarul mijloacelor de producție și proprietarul forței de muncă. Capitalul nu poate fi fotografiat, dar mizeria crescîndă a maselor care mai trăiesc încă sub jugul lui poate fi văzută de oricine vizitează țările capitaliste. Capitalul a fost descoperit de Marx printr-o genială putere de abstractizare.

Lipsiți de abstracții științifice, oamenii se află la voia întîmplării, dezarmați în fața succesiunii evenimentelor pe care nu o înțeleg. Asemenea oameni pot fi mult mai ușor înșelați și împinși să lupte pentru interese potrivnice lor.

Între filozofia semantică și lupta imperialismului american pentru dominația mondială există o strînsă legătură. Visînd „eliberarea" oamenilor de „tirania" cuvintelor abstracte, filozofii semantici urmăresc să ușureze căderea popoarelor sub tirania imperialismului american. Renunțînd la limba națională, care păstrează vii valorile culturale ale trecutului, popoarele ar învăța mai ușor limba păsărească, unică pentru toți sclavii pe care și-i dorește capitalul monopolist — limba „sintetizată" în laboratoarele ideologice ale imperialismului — și ar fi mult mai repede subjugate de noii pretendenți la dominația mondială.

Pentru a anula succesele popoarelor în munca lor de cunoaștere — succese fixate în limbile lor naționale — filozofii semantici propovăduiesc o limbă „universală", sărăcită la extrem, incapabilă să mai oglindească legile obiective ale naturii și ale societății.

O asemenea limbă „supranațională" a fost ticluită de filozoful englez Ogden, în anii 1927—1929. Autorul și-a botezat invenția „Basic english" adunînd

laolaltă inițialele cuvintelor — britanic, american, științific, internațional, comercial (B.a.s.i.c.!).

În această „limbă" noțiunea de „a drege", de pildă nu poate fi exprimată decît în felul următor: „a pune în gaură puțin material". Și Ogden are pretenția ca această limbă să înlocuiască cele peste două mii de limbi de pe globul pămîntesc!...

Filozofii semantici se zvîrcolesc să schimbe limba, în dorința lor absurdă ca totul să rămînă neschimbat.

Fără îndoială că există și cuvinte abstracte lipsite de sens, care nu oglindesc nimic din realitatea obiectivă. Spirit absolut, rasă pură, veșnică reîntoarcere etc. sînt cuvinte abstracte lipsite de sens. Dar aceste cuvinte sînt lipsite de sens nu pentru că sînt abstracte, ci pentru că ignorează realitatea obiectivă în loc s-o oglindească așa cum este. Cuvintele fără sens — chiar și acelea care au la origine ignoranța — reflectă interesele unor clase care și-au pierdut justificarea istorică. Deci lupta împotriva cuvintelor fără sens, împotriva abstracțiilor absurde, care nu reflectă nimic obiectiv, trebuie să cedeze întîietatea, luptei împotriva acelor clase sociale care au nevoie de asemenea cuvinte pentru a-și prelungi existența lor perimată.

Atenția fățarnică a filozofilor semantici față de lucrurile concrete nu duce la cunoașterea temeinică a acestora, ci, dimpotrivă, împiedică descoperirea legilor și, prin aceasta, nu permite oamenilor să le folosească în interesul lor.

Susținînd că adevărul este totdeauna concret, dialectica marxistă nu se ridică împotriva cuvintelor abstracte în general, ci numai împotriva cuvintelor abstracte lipsite de sens. Adevărul se concretizează nu

Scanned with CamScanner

prin împuţinarea abstracţiilor, ci, dimpotrivă, prin înmulţirea lor. Un adevăr este cu atît mai concret cu cît oglindeşte mai multe însuşiri esenţiale ale unui gen de lucruri. Marxiştii ştiu că fără abstracţii juste, acţiunea oamenilor asupra lucrurilor concrete este lăsată la voia întîmplării. Marxiştii ştiu că filozofii semantici îmbrăţişează lucrurile concrete nu pentru a le cunoaşte, ci pentru a zădărnici cunoaşterea lor de către oamenii muncii, pentru a le ţintui pe loc, că ei propovăduiesc reformarea limbii pentru a înlătura orice altă reformă.

Nefiind legat de un complex de senzaţii care oglindeşte un fenomen concret, adică fiind abstract, cuvîntul, prin noţiunea pe care o conţine reflectînd numai însuşirile esenţiale şi generale ale lucrurilor, poate înlocui o masă din ce în ce mai mare de senzaţii, devenind din ce în ce mai abstract. Oamenii au trecut treptat de la cuvintele care exprimă noţiuni individuale la cele mai înalte abstracţii ştiinţifice, pe măsură ce gîndirea lor a izbutit să reflecte esenţe din ce în ce mai adînci ale lucrurilor. Pavlov scria că raporturile dintre noi şi realitatea obiectivă sînt reflectate în forme generale de timp, spaţiu, cauzalitate etc. datorită însuşirii speciale pe care o are cuvîntul de a fi abstract.

„În istoria omenirii — a arătat I. V. Stalin — limba sonoră este una din forţele care au ajutat pe oameni să se desprindă de lumea animală, să se unească în societăţi, să-şi dezvolte gîndirea, să organizeze producţia socială, să lupte cu succes cu forţele naturii şi să ajungă la progresul pe care îl avem în prezent“[1].

---

[1] I. V. Stalin, *Marxismul şi problemele lingvisticii*, E.P.L.P., 1953, p. 41.

Fiind în stare să se desprindă, cu ajutorul cuvintelor, de aspectele necaracteristice ale lucrurilor, oamenii nu se îndepărtează de lucruri, ci, dimpotrivă, devin capabili să descopere legile lor de apariție și de dezvoltare. Legile de dezvoltare ale lucrurilor nu pot fi descoperite numai cu ajutorul simțurilor, dar, cu ajutorul cuvintelor, oamenii le pot gîndi și le pot folosi în interesul lor. Reținînd numai ceea ce este esențial din experiența personală și a generațiilor trecute, cuvintele, prin bogăția de cunoștințe ce o conțin, sporesc mereu puterea oamenilor asupra naturii și societății. O uriașă experiență istorică a omenirii este concentrată în conținutul cuvintelor.

Legătura dintre lumea exterioară și limbă s-a stabilit prin intermediul gîndirii, pe baza practicii social-istorice a omenirii, iar legătura dintre lumea exterioară și gîndire s-a stabilit cu ajutorul limbii.

Așadar, limba nu deformează gîndirea, ci, dimpotrivă o ajută să capete formă. Folosind limba pentru a-și ascunde gîndirea, slugile semantice ale monopolurilor americane vor să dea oamenilor impresia că ar trăi mai bine dacă s-ar „elibera" de sub „tirania cuvintelor". Ca și cum păsările ar zbura mai „liber" dacă n-ar întîmpina rezistența aerului?!...

In realitate, limba este învelișul material al gîndirii. Nu există gîndire fără limbă. „Se spune — a mai scris I. V. Stalin — că gîndurile iau naștere în capul omului înainte de a fi exprimate în vorbire, că iau naștere fără materialul limbii, fără învelișul limbii, într-o formă, ca să zicem așa, nudă. Dar aceasta este cu desăvîrșire fals. Orice gînduri ar lua naștere în capul omului și oricînd ar lua naștere, ele pot să se nască și să existe numai pe baza materialului limbii, pe baza termenilor și frazelor limbii. Gînduri

Scanned with CamScanner

nude, libere de materialul limbii, libere de «materia naturală» a limbii nu există. «Limba este realitatea nemijlocită a gîndirii» (Marx). Realitatea gîndirii se manifestă în limbă. Numai idealiștii pot vorbi despre o gîndire nelegată de «materia naturală» a limbii, despre gîndire fără limbă"[1].

*

* *

Filozoful american progresist Barrows Dunham scria, nu demult, într-o carte a sa intitulată „Omul împotriva mitului" că: „Lumea reală ne ridică nouă probleme reale, care cer soluții reale. Noi avem de refăcut o lume pustiită, de hrănit, de îmbrăcat și de adăpostit pe locuitorii ei, de eliberat pe cei ce mai sînt încă asupriți, de îngrijit milioane de oameni care n-au cunoscut niciodată atingerea unor mîini cinstite. Nici cea mai mică dintre aceste acțiuni nu este posibilă, dacă ne gîndim că vorbele care le exprimă sînt lipsite de sens și inutile.

Fără îndoială că există și o problemă a limbii; dar nu aceasta este principala noastră preocupare. Este nevoie să se vorbească limpede și precis, dar nici acesta nu este țelul nostru final. Trebuie să înțelegem că felul nostru de a vorbi va deveni tot mai limpede pe măsură ce vom rezolva problemele obiective nelingvistice și că atîta vreme cît nu vom reuși să le soluționăm, felul nostru de a vorbi va rămîne defectuos și obscur. De aceea, filozofii semantici sînt de neînțeles, iar filozofia semantică — un turn al lui Babel — ne previne încă o dată că oamenii care abandonează grija față de omenire pierd orice înțelegere din inimile lor și orice clarviziune din ochii lor".

---

[1] I. V. Stalin, *Marxismul și problemele lingvisticii*, E.P.L.P. 1953, p. 35.

Scanned with CamScanner

Filozofia semantică este „ultimul cuvînt" al filozofiei acelora care se zbat să readucă omenirea cît mai aproape de stadiul animalității. Filozofia semantică este „ultimul cuvînt" al reacțiunii. Semantismul — „ultimul cuvîntel" fără sens în istoria răstălmăcirii realității de către filozofii claselor în descompunere.

Scanned with CamScanner

UN NOU MIJLOC DE CUNOAȘTERE: SPAIMA

Intr-o orînduire socială în care se azvîrlă alimente în ocean în vreme ce oamenii flămînzesc, în care se aruncă oameni pe drumuri pentru că tehnica a progresat, în care oamenii sînt asmuțiți unul împotriva altuia pentru că s-au produs prea multe bunuri, dar li se reproșează, totodată, că se înmulțesc mai repede decît mijloacele lor de trai, era firesc să apară filozofi care să privească lumea ca pe o formă absurdă de manifestare a nimicului.

Golul istoric din fața burgheziei contemporane, absurditățile unui regim care a intrat în conflict cu istoria și spaima unei clase care se află în preajma pieirii ei au generat principalele categorii ale unuia dintre cele mai caracteristice curente filozofice ale reacțiunii: *Neantul, Absurdul* și *Spaima*. Ca să poată circula în voie, această filozofie a căpătat și un nume: *existențialism*.

Pe la jumătatea veacului trecut, cînd decadența burgheziei abia începea, existențialismul încerca să fie o filozofie a salvării. Filozoful danez Soeren Kierkegaard, părintele existențialismului, încercînd să-l împace pe om cu dumnezeu, dar neputînd accepta ca mijlocitor rațiunea, adică tocmai „păcatul originar",

Scanned with CamScanner

a chemat în ajutor credința în minune. După Kierkegaard, împăcarea dintre ispitele existenței umane și chemările transcendenței divine nu poate fi obținută nici prin intermediul trinității creștine: tatăl, fiul și sfîntul duh, și nici prin intermediul triadei hegeliene: universalul abstract, particularul și universalul concret, ci doar prin intermediul absurdului, la care se poate ajunge numai prin credință.

Pentru el, absurdul este forma sub care se manifestă înțelepciunea și voința lui dumnezeu, iar spaima, groaza, disperarea omului sînt fructele otrăvite ale efortului său „luciferic", după cum se exprimă la noi Lucian Blaga, de a înțelege lumea, fructe amare de care omul nu poate să scape decît prin credință.

Nu e greu de întrezărit că, în ultimă instanță, împăcarea omului cu dumnezeu însemna, în a doua jumătate a veacului trecut, împăcarea oamenilor muncii cu exploatarea socială. Credința în absurd îi „ajuta" pe exploatați să accepte absurditățile orînduirii burgheze ca pe niște fatalități.

Însă, după primul război mondial, cînd capitalismul a încetat să mai fie unica orînduire socială din lume, existențialismul s-a transformat, dintr-o filozofie a mîntuirii, într-o filozofie a disperării.

Spaima burgheziei în fața sfîrșitului ei, absurditățile provocate de cramponarea burgheziei de istorie și nimicirea burgheziei de către noile forțe sociale au început să fie prezentate drept spaima *Omului* față de absurditățile vieții și a neantului dinăuntrul și dinafara lui.

„Fiecare om — scria în 1927 existențialistul romîn Piu Șerban Coculescu — e un mănunchi indisolubil de imagini, plutind într-un neant unde nimic alt

Scanned with CamScanner

nu există. Doi oameni ce se ating și se îmbrățișează au fiecare golul absolut în jurul lor"[1].

Iar Jean Paul Sartre scrie: „Este absurd că ne-am născut, este absurd că murim".

Despre modul în care oamenii își dau seama că viața lor este un drum absurd, care are ambele capete înfipte în neant, ne vorbește E. M. Cioran, filozof al disperării burgheziei romînești dintre cele două războaie mondiale și al descompunerii burgheziei occidentale de astăzi: „În acest «mare dormitor», după cum numește universul un text taoist, coșmarul este singurul mod de luciditate"[2].

Așadar, după existențialiști, neantul devine conștient de el însuși, prin intermediul absurdului, la nivelul de tensiune al spaimei omenești. Neantul se dezvăluie îngrozind conștiința umană prin absurditățile lui.

Dacă este așa, străduința oamenilor de a cunoaște lumea și de a o îmbunătăți sînt deopotrivă de inutile. „Istoria ideilor este istoria urii celor singuratici"[3] — scrie Cioran într-o carte mai recentă. Cu cîțiva ani în urmă scrisese că „miturile și simbolurile nu spun de loc mai puțin decît conceptele noastre"[4], care „se înlănțuie ca niște suspine ascunse..."[5]. Dacă „întreaga reflexiune ține loc de interjecție"[6] atunci „orice

---

[1] Piu Șerban Coculescu, *Introducere la un mod de a fi*, Craiova, 1927, p. 41.

[2] E. M Cioran, *Précis de décomposition*, Gallimard, Paris, 1949, p. 28.

[3] E. M. Cioran, *Syllogismes de l'amertume*, Gallimard, Paris, 1952, p. 10.

[4] E. M. Cioran, *Précis . . .*, p. 203.

[5] *Ibidem*, p. 47.

[6] *Ibidem*.

Scanned with CamScanner

act măgulește hiena din noi"[1] și atîta tot. Vorbind despre valoarea practicii umane, Sartre scria că „oamenii sînt condamnați la disperare, deoarece descoperă că toate activitățile omenești sînt echivalente... și că toate sînt destinate în principiu eșecului. Astfel, revine la același lucru dacă cineva se îmbată de unul singur sau se apucă să conducă popoarele"[2].

Pentru Sartre, libertatea oamenilor este o fatalitate. Oamenii nu sînt liberi, ci sînt „aruncați în libertate". „De fapt — scrie el — sîntem o libertate care alege, dar nu alegem noi posibilitatea de a fi liberi; sîntem condamnați la libertate..."[3].

Concluzia o trage tot Cioran, într-o carte apărută anul trecut: „Marele da este da-ul adresat morții"[4].

*
* *

Existențialismul a ajuns la ontologia lui nihilistă prin denaturarea procesului de cunoaștere. Izolînd sensibilitatea omenească atît de realitatea obiectivă, cît și de gîndirea logică, existențialismul este filozofia omului singur, aruncat în neant. În același timp, existențialismul este filozofia neantului care devine, pentru o clipă, existență. „Nimicul ar fi fost, fără îndoială, mai comod. Cît de anevoios e să intri în existență!"[5] — se plînge același Cioran.

Că nu este nimic altceva decît un capriciu absurd al neantului, omul își dă seama nu prin cugetare, nu

---

[1] E. M. Cioran, *Syllogismes...*, p. 98.
[2] J. P. Sartre, *L'être et le néant*, N.R.F., p. 721.
[3] *Ibidem*, p. 565.
[4] E. M. Cioran, *La tentation d'exister*, N.R.F., 1956, p. 217.
[5] E. M. Cioran, *op. cit.*, p. 235.

Scanned with CamScanner

cu ajutorul vorbelor, ci prin trăirea cît mai intensă a groazei în fața morții. „Pentru cine *a respirat* Moartea, ce jale în fața miasmelor Verbului!"[1] — exclamă Cioran. Și pentru că numai moartea desăvîrșește cunoașterea, sinuciderea devine, în existențialismul contemporan, problema fundamentală a filozofiei. Însă pînă la moarte — acest adevăr absolut al existențialiștilor — omul „răstignit între imanență și transcendență", după cum se exprimă un alt existențialist romîn, Gr. Popa[2], încearcă să se apropie de înțelegerea acestei situații dramatice prin intermediul spaimei și al ideilor obscure cărora aceasta le dă naștere. „Nimic nu secătuiește într-atît un suflet ca repugnanța sa de a înțelege idei obscure[3] — scrie Cioran. Nu rațiunea, ci o credință oarecare îl poate ajuta pe om să parcurgă drumul care leagă absurditatea nașterii lui de absurditatea morții lui „...grija pentru o vorbire frumoasă este apanajul acelora care nu pot să se înfunde într-o credință. În lipsa unui sprijin solid, ei se agață de cuvinte — aceste surogate de realitate" — notează Cioran[4].

Existențialismul nu se mulțumește să denatureze rolul sensibilității în procesul cunoașterii; el reduce sensibilitatea numai la latura ei afectivă, formată din emoții și sentimente, ignorînd latura ei cognitivă, formată din senzații și percepții. În realitate, reacțiile emoționale nu pot să existe independent de oglindirea senzorială. Emoțiile întovărășesc întotdeauna anumite senzații. Cînd senzațiile oglindesc o împrejurare

---

[1] E. M. Cioran, *Précis ...*, p. 25.
[2] Grigore Popa, *Existențialismul*, rev. „Saeculum", nr. 2, 1943, p. 59—60.
[3] E. M. Cioran, *op. cit.*, p. 26.
[4] *Ibidem*, p. 9.

Scanned with CamScanner

favorabilă existenței umane, emoția este pozitivă, de plăcere, de veselie, de bucurie; cînd senzațiile oglindesc o împrejurare care pune în primejdie existența umană, emoția este negativă, de repulsie, de frică, de tristețe.

Emoțiile și sentimentele joacă și ele un anumit rol în procesul cunoașterii realității obiective. Orice obiect poate să fie, la un moment dat, și existență și valoare. Existența obiectului este reflectată de către oameni prin senzațiile lor, iar valoarea obiectului le este semnalată acestora prin emoțiile și sentimentele care formează reacția lor subiectivă față de acel obiect. Filozoful iugoslav Anton Terstenjak are dreptate cînd afirmă că: „Astfel, sentimentul nu numai că dezvăluie valorile în fața rațiunii, ci îi și atrage atenția asupra lor, îi semnalează lumea valorilor. Fără această descoperire și acest avertisment, care sînt funcția exclusivă a sentimentelor, rațiunea, prin ea însăși, nu ar fi niciodată capabilă să seziseze în mod logic lumea valorilor"[1]. Dar lui îi scapă din vedere faptul incontestabil că și sentimentele au caracter de clasă, firește nu în ele însele, ci în raport cu interesele sociale ale oamenilor care le trăiesc. Răsturnarea revoluționară a capitalismului nu provoacă tuturor aceleași sentimente. Exploatatorii sînt disperați, iar oamenii muncii sînt plini de speranțe. Nici moartea nu inspiră tuturor aceleași sentimente. Cei ce mor pentru ca să trăiască ceilalți simt cu totul altceva în fața morții decît cei ce mor fără rost.

Pe cei ce aparțin numai trecutului negația îi îngrozește, dar pe cei ce construiesc viitorul negația îi

---

[1] Antoine Terstenjak, *Le rôle cognitif des émotions*, în „Actes du XI-ème Congrès International de Philosophie", p. 101.

Scanned with CamScanner

umple de entuziasm. Primilor, negația li se înfățișează ca neant absolut, celorlalți, negația le apare ca un moment necesar al progresului. Neantul există în mod obiectiv, dar nu dincolo de această existență, ci împreună cu această existență. Existența și neantul formează o unitate dialectică în care primordială este existența. *Dialectica* materialistă ne arată că existența și neantul sînt inseparabile, iar *materialismul* dialectic ne atrage atenția asupra primordialității existenței. Negarea este un moment necesar în dezvoltarea progresivă a existenței. „Negativul — notează Lenin — este în egală măsură pozitiv — negația este ceva determinat, are un conținut determinat, contradicțiile interne duc la înlocuirea vechiului conținut cu unul nou, superior"[1].

Fără îndoială că rațiunea nu poate să reflecte valorile dacă nu este ajutată de latura afectivă a sensibilității. Însă afectele nu joacă decît un rol secund în cunoaștere. Mai întîi, pentru că înainte de a avea vreo valoare lucrurile trebuie să aibă o existență obiectivă, pe care numai rațiunea poate s-o identifice, iar apoi, pentru că autenticitatea valorii n-o poate stabili decît tot rațiunea, după ce practica a confruntat valoarea cu legile obiective ale dezvoltării sociale. Afectele semnalează gîndirii logice valoarea lucrurilor pe care aceasta le-a identificat și determină, totodată, stilul exprimării acesteia, de îndată ce devin conștiente, prin intermediul limbii, culorilor, sunetelor, pietrei etc. Despărțite de rațiune, afectele nu depășesc rațiunea, după cum pretind existențialiștii, ci, dimpotrivă, rămîn pe o treaptă de cunoaștere inferioară ei. Exaltarea în fața afectelor, împotriva rațiunii, nu poate să ducă decît la

---

[1] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, E.S.P.L.P., 1956, p. 69.

tulburarea distincțiilor — istoric-determinate — dintre folositor și vătămător, bine și rău, frumos și urît. „Modurile de expresie fiind uzate — scrie Cioran — arta se orientează către nonsens, către un univers particular și incomunicabil“[1].

Nici un iraționalist nu s-a jenat pînă acum să demonstreze logic sterilitatea oricărei demonstrații logice. Nici unul dintre ei nu și-a dat seama că se află în situația ridicolă a unui ins care ar declara cu candoare că mama care l-a născut a fost o femeie... sterilă. Nici existențialiștii nu se dau înapoi să desfășoare potrivit legilor rațiunii un rechizitoriu împotriva rațiunii. E absurd? Cu atît mai bine!... Doar existențialiștii nu au de gînd să dezvăluie adevărul! „A fi *modern* — declară Cioran — înseamnă a trage pe sfoară într-o lume incurabilă“[2].

Epoca modernă le răspunde însă existențialiștilor printr-un deosebit de rațional raport invers proporțional: cu cît numărul oamenilor care au înțeles că lumea nu este incurabilă este *mai mare,* cu atît numărul oamenilor care continuă să fie trași pe sfoară de existențialiști este *mai mic.* Nu mai e mult pînă cînd nici un Cioran nu va mai avea pe cine să „tragă pe sfoară“. Și atunci ce vor mai face cioranii?

„Dacă ar trebui să renunț la diletantismul meu, m-aș specializa în urlete“[3] — mărturisește Cioran.

Nu cred că este departe ziua în care, înaintînd spre comunism, vom auzi din urmă niște urlete sinistre... Nu vor fi altceva decît interjecțiile, de data aceasta nestilizate, sub formă brută, ale ultimilor ciorani.

---

[1] E. M. Cioran, *Précis*..., p. 13.
[2] *Ibidem,* p. 29.
[3] E. M. Cioran, *Syllogismes*..., p. 89.

Scanned with CamScanner

ZOOLOGISMUL

Pregătirea unui nou război este întovărășită de o turbată ofensivă a reacțiunii împotriva oamenilor muncii și de fascizarea întregului regim din statele ce s-au pus în slujba acestui scop. Batjocorirea tuturor valorilor umane este pusă prima pe ordinea de zi a reacțiunii. Îndemnul: „Înapoi la animalitate!“ este strigat pe nenumărate voci și transmis prin cele mai diverse mijloace.

Iată textul unui afiș de recrutare lipit pe zidul unei școli din S.U.A.:

„Tinere yankeu! Planeta, pămîntul e american. Alege ce-ți place mai mult: insula tropicală Guam sau Islanda înzăpezită, Filipinele sau Germania Occidentală, Britania sau Grecia. Consacră-te profesiunii militare — ea îți va asigura o viață interesantă, bogată în aventuri, în călătorii, în prieteni!“

„Mein Kampf“, într-un scurt rezumat american pentru uzul „tinerilor care nu știu pe ce drum s-o apuce“!

Recent, într-o publicație americană, citim, printre alte sfaturi pentru părinți, următoarele: „Noi dorim să creștem o generație gata să îmbrace uniforma mi-

Scanned with CamScanner

litară. Fiul dumneavoastră trebuie să se învețe să urască Rusia cu o ură neîmpăcată. Noi nu ne putem permite luxul de a-i învăța pe copii să gîndească orice... noi trebuie să controlăm gîndurile lor, trebuie să-i învățăm despre ce să gîndească. Avem nevoie de cetățeni loiali, iar aceasta înseamnă loialitate în ce privește noul război".

Psihiatrul Cart Fant, de la Departamentul pentru „ocrotirea sănătății", se adresează părinților, într-un ziar din Los Angelos, spunîndu-le: „Dacă veți observa pe copiii dumneavoastră că se joacă de-a jocuri războinice și că, de exemplu, unul afirmă că va executa un atac atomic asupra celuilalt, trebuie să-l susțineți. Poate că vă veți speria de cruzimea sau sălbăticia lor: să știți că n-aveți dreptate!"

Numai asa pot fi pregătiti viitorii membri ai „Comisiei de cercetare a activității antiamericane", care, după modelul inchizitiei medievale, consideră „eretici" pe toți acei care s-au convins că fericirea oamenilor depinde de ei înșiși. Așa au fost crescuți gangsterii din Ku-Klux-Klan și din „Legiunea americană", care sparg capetele vînzătorilor ziarului comunist „Daily Worker" și linșează negrii.

Richard Wiver, un „filozof" american pe care cercurile monopoliste îl recomandă oficial ca pe „un clasic al secolului XX", nu-și poate stăpîni ura împotriva muncitorilor de toate culorile și zbiară: „Muncitorii fără frică de Dumnezeu își închipuie că munca lor este numai o sursă de cîștig și de mijloace de trai, uitînd însă că munca este o poruncă divină, o datorie sfîntă și prin urmare greva nu este numai o călcare a ordinii și a disciplinei sociale, ci și un păcat de moarte, călcarea poruncilor divine". Profesorul

Scanned with CamScanner

catolic Fulton Sheen a tras concluziile „administrative“ din această „concepție“, propunînd înființarea unui comitet de capelani — agenți ai bisericii catolice — în fiecare întreprindere și care să aibă sarcina să „cumințească“ pe muncitori. Autorul propunerii recomandă capelanilor să colaboreze cu spărgătorii de grevă din sindicatele galbene.

Sub pretextul „luptei împotriva pericolului roșu“ și al „apărării libertății“, adică apărarea libertății de a exploata din ce în ce mai crîncen pe oamenii muncii, S.U.A. duc o politică internă de fascizare a țării și o politică externă de înrobire și jefuire a celorlalte state capitaliste și a coloniilor — sub forma diferitelor „ajutoare“ — de pregătire a unui nou măcel mondial — sub forma diferitelor „blocuri defensive“.

În realitate, ceea ce-i înspăimîntă pe apologeții capitalismului contemporan nu este „agresivitatea“ Uniunii Sovietice, care n-a avut și nici nu va avea vreodată intenția să atace un alt stat, ci faptul că, în ciuda strigătelor disperate ale apărătorilor trecutului, în ciuda intervențiilor lor, Uniunea Sovietică construiește de 40 de ani o societate pe care oamenii cinstiți din întreaga lume o privesc ca pe propriul lor viitor.

Pregătirea celui de-al treilea război mondial este ultima încercare disperată pe care o fac imperialiștii, în preajma falimentului lor, de a se opune victoriei inevitabile a lumii noi.

Lumea veche capitalistă se prăbușește și, în prăbușirea ei, stîrnește un praf filozofic, în care sînt amestecate multe din „ideile“ care au apărat cîndva sclavagismul și feudalismul în preajma sfîrșitului lor și care, astăzi, sînt menite să-i împiedice pe oamenii simpli să vadă că nu se surpă întreaga lume, ci numai lumea capitalistă.

Scanned with CamScanner

Burghezia capitalistă confundă ordinea cu ordinea burgheză, civilizația cu civilizația capitalistă, cultura cu cultura imperialistă, înflorirea națiunii cu înmulțirea dividendelor, progresul societății cu cotropirea altor popoare. Este firesc ca o asemenea clasă socială, a cărei existență este contrazisă de dezvoltarea necesară a societății, să privească nașterea lumii noi ca pe o catastrofă îngrozitoare. Pentru o clasă condamnată la pieire, pacea este răul, iar războiul — binele. Ideologii unei clase care se află la marginea mormîntului sînt stăpîniți de un singur sentiment: dorința de a împinge în groapă întreaga omenire.

Apologeții capitalismului contemporan nu mai pot privi decît înapoi. Imposibilitatea de a opri istoria în loc îi umple de ură împotriva progresului și îi silește să „dovedească", de pildă, că: „omul este o simplă amoebă degenerată", după expresia lui Bateson, sau că: „. . .omul aurignacian poseda acum o sută de mii de ani, în genere și în întregime, aceleași aptitudini spirituale și fizice pe care le găsim în noi înșine", după cum ne asigură istoricul reacționar Arnold Toynbee.

Incapabili să se opună mersului înainte al omenirii, unii ideologi burghezi, ca, de pildă, George Santayana, au lansat lozinca: „Întoarce spatele realității, suflă în lumînare, bagă-te în pat și trage plapoma peste cap!"

Însă cei mai mulți ideologi ai imperialismului american nu se mărginesc să încerce surparea încrederii oamenilor în puterea lor de a smulge arma din mîna agresorului și de a-și lua soarta în propriile lor mîini, ci se îndeletnicesc cu producția în serie a unor „teorii" care să convingă lumea că ceea ce se numește îndeobște „progres" este un blestem, că „epoca

de aur“ se află în urma noastră, nu în fața noastră, că oamenii sînt un rezultat al evoluției regresive de la bine la rău, că omul nu este superior animalului, ci, dimpotrivă, el nu este decît un animal degenerat din pricina civilizației și a culturii, că ceea ce le mai rămîne oamenilor de făcut în zilele noastre este să conserve prin toate mijloacele — în special prin război — puținele „calități“ pe care capitalismul le-a ferit de degenerare: cruzimea, viclenia, lăcomia etc.

Ideologia capitalismului contemporan este ideologia regresului, a dezumanizării omenirii, a bestialității ridicate la rangul de ideal de viață.

*

* *

Grăbindu-se să salveze tot ce a mai rămas bestial în om, ideologii miliardarilor americani privesc omenirea ca pe o junglă în care cei tari înghit pe cei slabi și explică mizeria din ce în ce mai îngrozitoare în care trăiesc masele populare în țările capitaliste prin disproporția dintre mijloacele de existență, care cresc în progresie aritmetică — 1, 2, 3, 4, 5 etc., și populație, care crește în progresie geometrică — 1, 2, 4, 8, 16 etc.... și prin „legea fertilității descrescînde a solului“.

Această „teorie a populației“, născocită de peste 150 de ani de preotul englez Malthus, a fost curățată de rugină și pusă din nou în circulație de cei mai zeloși propagandiști ai celor „60 de familii“ din S.U.A.

În ultima vreme au apărut mai multe asemenea „tratate“. Printre autorii lor sînt: E. Pendell și P. Reboux. Titlurile acestor „tratate“ sînt: „Creșterea nestăvilită a populației“, apărută la New York, și „Prea mulți copii“ apărută la Paris.

Scanned with CamScanner

Soluțiile preconizate de ei sînt: reducerea artificială a populației și războiul atomic.

După părerea lui P. Reboux: „Războiul atomic și foametea sînt răspunsurile naturii la refuzul nostru de a limita natalitatea".

Tînjind după vremurile în care „pruncii «de prisos» erau aruncați în prăpastie, fetițele ucise și porcii îngrășați cu carne fragedă de copil", Pendell remarcă, înseninîndu-se, că „într-un mediu sălbatic oamenii slabi și proști mor într-un număr mult mai mare decît cei puternici și deștepți". „Din păcate — se plînge el — în societatea civilizată cresc îndeosebi rîndurile inadaptabililor". Știți cine sînt „inadaptabilii"? Muncitorii și țăranii săraci! De aceea, spune Pendell, războaiele sînt o binefacere pentru omenire, deoarece în război pier mai cu seamă „inadaptabilii", în vreme ce „adaptabilii" — adică bogătașii — „rezistă".

Deoarece au trecut vremurile „fericite" în care lucrările „primejdioase" ale lui Louis Pasteur și Joseph Lister erau încă necunoscute, în care epidemiile și ignoranța în problemele medicinei împiedicau creșterea populației, războiul a rămas cel mai radical și mai potrivit mijloc de restabilire a concordanței dintre populația globului și resursele sale limitate. Războiul este cu atît mai bine venit, cu cît realizează și o selecție naturală, de vreme ce în război pier „proștii" și rezistă „deștepții". Rasele inferioare vor pieri, iar rasele superioare vor supraviețui. O nouă invenție! Selecție „naturală" prin gloanțe și bombe atomice! Este limpede că ideologii claselor care se scufundă nu mai sînt sensibili la contradicții logice. Țipetele se află dincolo de logică.

Ideologii imperialiști, dîndu-se peste cap să convingă întreaga lume că tot ce-i valoros aparține tre-

cutului și că omenirii nu-i mai rămîne altceva de făcut decît să păstreze prin toate mijloacele aceste „valori“ ale trecutului, au reluat teoria călugărului Mendel, după care ereditatea nu este supusă influenței mediului înconjurător. Pentru a păstra superioritatea rasială a unui animal, trebuie împiedicată împreunarea lui sexuală cu indivizii aparținînd unei rase inferioare.

Fiindu-le însă teamă că deosebirea „sensibilă“ dintre o crescătorie de porci și societatea omenească îi va pune pe gînduri chiar și pe acei compatrioți ai lor care în viața de toate zilele nu dau nici o atenție acestei deosebiri, biologii imperialiști au făcut anumite concesii în ceea ce privește omul. La om, ereditatea are o importanță de numai 85%, 15% reprezentînd influența educației.

După părerea lui. E. Thorndyke, cunoscut psiholog și pedagog american, educația nu se poate vedea decît în felul în care pronunți o limbă, în gustul pentru anumite mîncăruri sau pentru o anumită îmbrăcăminte și în memorizarea numărului de telefon al unui medic.

Din faptul că „cea mai importantă parte din existența omului se petrece înainte de nașterea lui“, după cum ne asigură psihologul american Charles Stockard, decurge că aptitudinile omului se moștenesc, nu se dobîndesc prin educație. De aici rezultă că unii oameni se nasc ca indivizi ai unei rase inferioare, iar alții, ca indivizi ai unei rase superioare.

Rasistul american Bernard precizează că „miliardarii americani sînt reprezentanții ideali ai rasei superioare“, în vreme ce masele populare de pretutindeni, dar mai ales din țările coloniale și dependente, sînt lipsite de ...„puritate rasială“ și deci au nevoie să fie conduse de exponenții cei mai desăvîrșiți ai

rasei superioare: Rockefeller, Ford, Morgan, Harriman și alții de același... „soi".

Din asemenea „idei" nu se poate trage decît o singură concluzie: „Înființarea unui «stat mondial supranațional» condus de miliardarii americani". Și într-adevăr, de cîțiva ani, mulți slujitori ai capitalului financiar promovează această concluzie. Neomalthusienii, rasiștii, fasciștii, social-democrați de dreapta etc. s-au îmbulzit cu toții în jurul steagului cosmopolit al monopoliștilor americani. Cosmopolitismul este uniforma americană a rasismului. Sub vorbele lui „promițătoare" despre „cetățenia mondială", se ascund pretențiile monstruoase ale capitalului financiar american la dominația întregii lumi. Susținînd că suveranitatea națională este o prejudecată absurdă, cosmopoliții se zbat să creeze capitalului financiar american posibilitatea de a acapara întreaga piață mondială a capitalismului.

Rasistul american Nash, în cartea sa „Lumea trebuie guvernată", publicată în anul 1949 la New York, a propus tuturor popoarelor să renunțe la suveranitatea lor națională și să participe la înființarea unui stat mondial guvernat de ... guvernul S.U.A.

Pentru justificarea acestei politici de violență, dominație și jaf a fost născocită și o „filozofie". La sfîrșitul veacului trecut, William James a confecționat o „filozofie" pe măsura intereselor industriașilor și bancherilor americani: pragmatismul.

Principiul fundamental al acestei filozofii afirmă că: „O idee este adevărată în măsura în care este avantajoasă, utilă". Interesele miliardarilor americani au căpătat astfel și o expresie filozofică.

Pragmatiștii susțin că realitatea și adevărul sînt creații ale gîndirii omenești. Nu există legi ale naturii

și societății. „Lumea este plastică — spun pragmatiștii — și suportă bucuroasă violența omului". Știința este inutilă — după părerea lor. Deci gîndirea este un fenomen anormal. John Dewey afirmă că omul începe să gîndească numai atunci cînd se găsește într-o situație dificilă. Pragmatistul american F. C. S. Schiller este de părere că „numai filozofii învechiți sînt înclinați să creadă că omul trebuie să gîndească mereu și despre toate". „Dimpotrivă — afirmă filozoful englez Bertrand Russell — gîndirea nu este una din activitățile firești ale omului, ci produsul unei stări morbide, așa cum este, de pildă, temperatura în cursul unei boli".

De aceea, „economistul" american Stuart Chase își privește cu admirație motanul său Hoby, care „rămîne toată viața realist pentru că nu are de-a face nici cu filozofia și nici cu logica formală", mărturisind că ori de cîte ori se rătăcește în „jungla limbii" se uită la Hoby „ca la un ac de busolă".

Complicea lui Stuart Chase întru prostirea oamenilor cinstiți — Susana Langer — este și ea de părere că pisica este mult mai fericită decît omul pentru că „nu e falsificată de credințe și născociri poetice create de limbă".

Motanul lui Stuart Chase și pisica Susanei Langer! Poate găsi cineva un cuplu mai nimerit pe acoperișul dărăpănat al filozofiei imperialismului?![1]

*

* *

Dacă, înfrîngîndu-ne încă un moment dezgustul, aruncăm o privire retrospectivă asupra „ideilor" citate

---

[1] Vezi și B. Bîhovschi, *Marasmul filozofiei burgheze contemporane*, în revista „Studii", nr. 1, 1948, pp. 134—151.

în paginile anterioare, ne vin în minte cuvintele lui Marx:

„Nu mai era vorba acum dacă cutare sau cutare principiu teoretic este adevărat, ci dacă este folositor sau vătămător capitalului, dacă îi este comod sau incomod, dacă este sau nu este pe placul poliției"[1].

Cu ajutorul malthusianismului, ideologii imperialismului vor să ascundă contradicția fundamentală a capitalismului sub „legea populației", născocită de preotul englez Malthus și sub legea „fertilității descrescînde a solului", vor să apere capitalismul de furia popoarelor, scoțînd vinovată de mizeria maselor nu societatea capitalistă, ci însăși natura.

În Uniunea Sovietică însă, creșterea populației între anii 1926—1939 a fost de 16,9%, în vreme ce numai în decursul unui singur plan cincinal (1932—1937) producția globală a agriculturii a crescut cu 53,9%.

Savantul francez comunist F. Joliot-Curie a calculat că energia consumată numai într-o singură lună a celui de-al doilea război mondial ar fi fost suficientă pentru a iriga întreaga Sahară! Calculele arată că răsturnarea capitalismului ar face posibilă o viață îmbelșugată pentru un număr de 4 ori mai mare de oameni decît există în prezent în țările capitaliste. Aceasta o demonstrează cu tărie însăși uriașa operă de transformare a naturii care se desfășoară astăzi în țările socialiste.

Dar, continuă ideologii neoantropofagilor, deoarece populația crește mai repede decît resursele alimentare ale naturii „lupta pentru existență" se înăs-

---

[1] K. Marx, *Capitalul*, vol. I, ediția a III-a, E.S.P.L.P., 1957, p. 49.

Scanned with CamScanner

preste și „selecționează“ omenirea în rase superioare și rase inferioare, dînd astfel posibilitatea primelor să le lichideze pe celelalte, salvînd astfel omenirea de degenerare.

Fasciștii încearcă mereu să ascundă lupta de clasă sub lozinca zoologică a luptei dintre rase.

În sfîrșit, ideologii cotropitorilor ajung la „ideea“ pentru care au mințit atîta: cosmopolitismul. Cu ajutorul cosmopolitismului ei încearcă să ascundă superioritatea societății socialiste față de societatea capitalistă, pretinzînd că Occidentul — populat de rasele superioare — are dreptul la dominația mondială, în vreme ce Orientul — populat de rasele inferioare — trebuie să se supună „stăpînilor“.

Pentru a justifica formularea acestor mîrșăvii, ideologii capitalismului în putrefacție au fost obligați să nege superioritatea omului față de animal, să declare că omului nu i s-a dezvoltat mintea ca să cunoască realitatea, ci ca să se descurce, din cînd în cînd, numai atunci cînd se află într-o situație mai dificilă, dar că, în general, gîndirea și limba mai mult ne încurcă decît ne descurcă. În ura lor împotriva progresului, în strădania lor de a întoarce înapoi roata istoriei, învățații capitalului financiar s-au hotărît să aplice în mod mecanic societății omenești legile care guvernează viața animalelor, legile biologice. Pentru ca să poată înlocui legile sociale prin legi biologice — după ce, în prealabil, le-au falsificat și pe acestea — barbarii veacului XX s-au silit să coboare mai întîi esența omului la nivelul animalului. Viața animalului de pradă devine astfel idealul de viață al ideologiei imperialiste.

În vreme ce burghezia imperialistă — sortită pieirii — scotocește prin dărîmăturile sclavagismului

și ale feudalismului, scoțînd de acolo cele mai putrede idei pentru a bara mersul înainte al omenirii, socialismul promovează ideile cele mai noi și mai înaintate, descătușînd forțele creatoare ale societății.

Vorbind despre umanismul culturii socialiste, în comparație cu antiumanismul culturii capitaliste, Lenin spunea îndată după victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie că înainte, toate creațiunile minții și geniului omenesc nu aveau altă destinație decît să dea unora toate bunurile tehnicii și culturii și să-i lipsească pe ceilalți de lucrurile cele mai necesare: educația și știința. Acum toate minunile tehnicii, toate cuceririle culturii, vor deveni avuția întregului popor și niciodată de acum înainte geniul și inteligența omenească nu vor mai fi transformate în mijloace de oprimare sau de exploatare.

Salvarea omenirii de catastrofa spre care o împinge imperialismul depinde, în primul rînd, de tăria clasei muncitoare, care-i conduce pe oamenii muncii în lupta lor împotriva noilor hitleri.

Scanned with CamScanner

CUPRINS

Pag.

Introducere 5
V. I. Lenin şi filozofia burgheziei contemporane 13
Izgonirea esenţei 24
Neutralizarea cauzalităţii 33
Metafizica „adversarilor“ metafizicii 45
Cuvintilismul 68
Un nou mijloc de cunoaştere: spaima 84
Zoologismul 92

Scanned with CamScanner